

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСІВ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ І СОЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Структура лексико-фразеологічного підходу в творчості
Г. Гауптмана»

Виконала: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою

Германські мови і переклад
(англійська та німецька мови)

спеціальність 035 Філологія
ступеня вищої освіти

Магістр групи 1

Костенко В.Р.

Керівник: Воловик Л. Б.

Рецензент: Іщенко В.Л.

Полтава – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ I. ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК САМОБУТНЯ СИСТЕМА

МОВОЗНАВЧИХ ЯВИЩ

1.1. Основи фразеології в науково-теоретичному дискурсі

1.2. Побудова лексико-фразеологічного підходу в німецькій мові

1.3. Проблема перекладу фразеологічних одиниць

РОЗДІЛ II. ЛЕКСИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ У ФРАЗЕОЛОГІЇ

2.1. Семантичні ознаки фразеологізмів у німецькій літературі

2.2. Властивості топонімів у фразеологічних одиницях

2.3. Функції фразеологічних одиниць із використанням стилістичного забарвлення

РОЗДІЛ III. ВИРАЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ЕКСПРЕСІЇ

ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТВОРЧОСТІ Г. ГАУПТМАНА

3.1. Декрептивні перифрази фразеологічних одиниць у драмі «Самотні»
Г. Гауптмана

3.2. Образна організація фразеологічних неологізмів у драмі-казці
«Затоплений дзвін» Г. Гауптмана

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Лексикологія німецької мови посідає важливе місце в системі підготовки кваліфікованого філолога-перекладача. Лексикологія суттєво відрізняється від інших підрозділів лінгвістики. Прикладом виступає фонетична підсистема лінгвістики в якій вивчаються односторонні одиниці з односкладовим планом вираження та лексична підсистема, де двосторонні одиниці мають план вираження й зміст. Предметом лексикології як мовознавчої дисципліни є опис словникового складу мови в синхронії і діахронії, визначення слова, розгляд відношень між позначуваним і позначувальним (змістовим і формальним) виглядом слова.

Слово вивчають у різних галузях мовознавства: у квантитативній лінгвістиці досліджують довжину слова, частоту його вживання в різних типах тексту; в етимології вивчають походження слів; у граматиці досліджують словозміну та словотворення, історію мови пов'язують з процесами, змінами словникового складу мови, розвитком значення слова.

У названих аспектах, зрозуміло, що слово є центральною одиницею мови і має бути предметом розгляду в різних мовах, у даному випадку, німецької мови.

Побудова німецької мови є досить складною так як мова має соціальне та територіальне варіювання, тому щоб дослідити її основні ознаки, використаємо, аналіз творів видатного німецького драматурга Г. Гауптмана.

Для перекладача головним завданням є питання про ступінь відтворення відповідників у мові оригіналу. Проблема авторського мовотворення завжди є предметом особливої уваги дослідників-лінгвістів, адже завдяки художній мові письменника, її специфіці, динаміці можна простежити процес розвитку фразеологічних одиниць як німецької так і української мов на всіх етапах їх становлення.

Об'єктом даного дослідження є системний аналіз німецькомовних лексичних одиниць у фразеологічному та семасіологічному дискурсах.

Предметом дослідження є особливість відтворення німецькомовних

лексичних одиниць на українську мову в процесі перекладу у драмах «Самотні» та «Затоплений дзвін» німецького драматурга Г. Гауптмана.

Методи дослідження: порівняльно-історичний, структурно-функціональний, системний.

Мета та завдання дослідження. Розгляд специфіки використання фразеологічних одиниць із структурними, семантико-граматичними, експресивно-стилістичними компонентами в творчості Г. Гауптмана.

- ознайомитись з науковими точками зору на проблему функціонування лексико-фразеологічного підходу в мові та літературі;
- визначити структурні особливості побудови фразеологічних одиниць у німецькій мові;
- дослідити проблему перекладу фразеологічних одиниць у галузі лінгвістики;
- описати специфіку семантичних ознак фразеологізмів у мові та літературі;
- охарактеризувати властивості топонімів у фразеологічних одиницях;
- проаналізувати своєрідний синтез фразеологічних одиниць із стилістичним вираженням у творчості Г. Гауптмана.

Наукова новизна одержаних результатів:

- розробка нового підходу до відображення німецьких фразеологічних єдностей в процесі перекладу на українську мову на прикладах літературної спадщини відомого німецького митця Г. Гауптмана.
- розкриття основних термінів сучасної лексикології; базових методів вивчення лексики, в тому числі традиційних методів; ознак структурної лінгвістики німецької мови, квантитативної, когнітивної, психолінгвістики в цілому.
- характеристика закономірностей розвитку семасіологічної та фразеологічної систем, що викликають все більший інтерес до процесу перекладацьких трансформацій німецької мови, а особливо їхнє вираження в текстах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали роботи можна використовувати в подальшій роботі над даною темою, при підготовці лекцій, семінарських, практичних занять та для розробки спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дипломна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Дослідження магістерської роботи апробовано на I Науково-практичній конференції «Соціально-гуманітарні проблеми XXI століття: актуальність, багатополарність, перспективи розвитку» у м. Полтава (ДЗ Луганський національний університет імені Т. Шевченка). Тема доповіді: «Семантичні особливості перекладу фразеологізмів у сучасній німецькій мові».

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 1 доповідь у матеріалах науково-практичної конференції обсягом 0,2 друк. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 73 сторінках друкованого тексту, що включає 1 додаток.

РОЗДІЛ I

ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК САМОБУТНЯ СИСТЕМА МОВОЗНАВЧИХ ЯВИЩ

1.1. Основи фразеології в науково-теоретичному дискурсі

Сучасний лінгвіст-перекладач, М. Зимомря в праці «Теоретичні основи фразеології», відзначає фразеологію як науку, котра продовжує формуватися та привертати увагу досить значне коло дослідників.

М. Зимомря стверджує: «Лінгвісти не притримуються однастайності щодо визначення основної одиниці слова, його похідної, значення тощо. Все ж таки більшість ознак залишаються недостатньо вивченими, такі як: зіставне дослідження фразеології, фразоутворення, фразеологічний контекст, перекладознавчі фразеологічні рівні. Наукові досягнення у галузі фразеології дають підставу окреслювати в ній наявність різних універсалій, даючи можливість виділити чіткі явища загальної фразеології».

Фразеологія як наука сформувалася порівняно недавно. Я. Баран схиляється до думки М. Зимомрі.

За словами Я. Барана: «Стійкі словосполучення привертали увагу дослідників віддавна. Засновниками по праву називають лексикографів, котрі вивчали мовні скарби різних народів. Метою дослідження виступало зібрання й зберігання для майбутніх поколінь народні перлини, до числа яких входили: прислів'я, приказки, максими, влучні образні вирази тощо. Чітке визначення й пояснення їх значення, – вказати на джерело їхнього походження» [9, с. 8].

Дослідження фразеології в німецькому мовознавстві започаткувалося із спостережень лексикографів, які зосереджували увагу на наявності в мові стійких поєднаннях слів, що характеризуються своєрідною організацією елементів, поняттями, відмінними від самостійних значень головних складників. Особливо багато словників і різноманітних збірок прислів'їв, приказок, стійких сполук слів, крилатих висловів пов'язаних з XVIII та XIX ст. Авторами яких є

лексикографічні праці, упершу чергу, слід назвати В. Корте, К. Зірока, Г. Бюхмана, Й. Ейзелейна, Ф. Тепцера, Ф. Ліппергайде.

Вагомим дослідженням першої половини ХХ століття у лінгвістичному дискурсі вважається «Німецька фразеологія» Ф. Зейлера.

У дослідженні Ф. Зейлера «Німецька фразеологія» започаткувалася спроба розділяти стійкі сполуки слів.

Ф. Зейлер членує словосполучення в окремі групи: прислів'я, приказки (Sprichwörtliche redensarten), куди він відносить власне фразеологізми (наприклад: im Trüben fischen, Öl ins Feuer gießen, an den Bettelstab kommen), афоризми, крилаті слова, парні сполуки слів. Основна увага Ф. Зейлера зосереджувалась на аналізі етимології фразеологізмів, галузях їх виникнення, тематичному трактуванні.

Вагомим виступають окремі заклучення щодо положення цієї праці, які не втратили актуальності нашому сьогоденні. Мова йдеться про розподіл прислів'їв, котрі стали вважатись класичними виражальними засобами структурних зворотів [9, с. 9].

А. Шірмер в деяких випадках схиляється до думки Ф. Зейлера, зокрема, стосується форм наявності прислів'їв (закінчених речень), фразеологічних зворотів (словосполучень, які називаються членами речення).

На думку вище названих укладачів, верхня межа фразеологізмів виокремлена стійкою сполукою слів (lose Wortverbindungen), до яких належать: 1) словосполучення, утворені внаслідок особливої або термінологічної варіації значення одного із складників (italienischer Salat, eine Saure Gurke, Gas geben); 2) географічні назви, титули, назви країн, організацій (das Rote Meer, Verdienter Künstler des Volkes, Bundesrepublik Deutschland); 3) порівняння, компоненти яких не зазнали переосмислення (Schwarz wie die Nacht, hart wie stahl, er brammt wie ein Bär); до цієї категорії укладачі-лексикографи зараховують перехідний тип сполук слів із варіативною значенністю одного із компонентів, котрий відхилений від словесного ядра, де є зрозумілим настільки, що смисл звороту розкривається вцілому: der eiserne (=feste) Bestant; blinder (=irrtümlicher,

unnötiger) Alarm. Такий тип знаходиться на рівні між обмежено стійкими та стійкими сполуками слів (feste / Wortverbindungen), іменовані фразеологізмами. Основною ознакою обмеженості стійких словесних сполук – відсутність формулювання значення похідних складників [9, с. 18].

Дослідники сьогодення, V. Harvy's, Е. Лисенко, В. Бублик, Г. Дима, З. Басанець, О. Петренко, О. Мельничук, F. Jesko, L. Martin, H. Burger, за формальну нижню межу фразеологізмів враховують сполуки слів, які виступають самостійними сталими реченнями, котрі виражають закінчену думку. Наприклад прислів'я: «Schmiede das Eisen, solange es heiss ist»; афоризми: «Wer fremde Sprache nicht kennt, weiss nichts von seiner eigenen», сентенції: «Die Axt im Hause respart den Zimmermann»; цитати: «Etwas ist faul im Staate Dänemark». Часткові елементи повністю або в скорописі переходять у фразеологічний фонд, наприклад: den Taufel an die Wand malen; das also war des Pudels Kern; ein Sturm Wasserglas; der goldene Mittelweg.

Важливу роль для окреслення межі фразеологічного складу мови, визначення фразеологізму має критерій функціонального призначення фразеологізмів. Мова йде про їх призначення як сукупності одиниць, тобто про виконання фразеологізмами функції означування. У значенні фразеологізмів як номінативних одиниць наявні предметно-логічний, експресивний складові. Наявність тією чи іншою мірою цих компонентів у значенні фразеологізмів визначає їх специфіку як знаків мови і одночасно їх функціональне призначення, що дозволяє відокремити фразеологізми від інших складних утворень лексики, а також служить базою для їх стилістичної класифікації.

Я. Баран, М. Зимомря схиляються до класифікації фразеологізмів, яку запропонували німецькі дослідники Т. Benfey, J. Stockhausen, F. Rosenzweig, E. Koerner.

1. Прості фразеологічні сполуки (einfache phraseologische Verbindungen). Значення одного із компонентів, здебільшого дієслова, зміщене або частково переосмислене: Abschied nehmen, Erflog, Interesse, Aussichten haben, zum Ausdruck bringen.

2. Фразеологічні єдності (phraseologische Einheiten). Узагальнюючі або переосмислені словосполучення, зміст яких розкривається за допомогою значень своїх компонентів: Stroh im Kopf haben, wie ein Buch redden.

3. Ідіоми (starre phraseologische Verbindungen). Сполуки слів сучасного мовознавства з невмотивованими значеннями, де неможливо розкрити смисл їхніх складових: jemanden im Stich lassen; jemanden durch die Lappen gehen; Kohldampf schieben. До третьої групи відносяться фразеологізми з видовими формами речень, що є відповідними до своєї структури. Такі рамки фразеології мають усі характерні риси ідіом. Це фразеологізми: Haste Töne! Wir werden das Kind schon schaukeln, а також еліптичні окличні речення: Ja, Kuchen! Jetzt ist Sense! [16, с. 26].

Наведена класифікація базується на семантичному рівні. Для семантичного принципу характерні: семантичне оформлення елементів (повне або часткове), вмотивованість значень фразеологізму. Подана класифікація є рельєфно-суб'єктивною.

Лексикографічна праця «Moderne deutsche Idiomatik» В. Фрідеріха вважається досить визначною в німецькому науковому дискурсі. Саме В. Фрідріх зробив значний внесок у теорію фразеології.

В. Фрідеріх у власному доробку «Moderne deutsche Idiomatik» визначив і дав визначення ідомам, як сталим сполукам слів. Наприклад дієслова «flötengehen» – «пропасти», «втекти», «unterderhand» – «випадково», «між іншим». Наведені приклади дієслів викликають заперечення, проте мовознавець В. Фрідріх доводить, що запропоновані дієслова – фразеологічні деривати, котрі повністю відповідають ідомам. За структурою вони – цільнооформлені [43, с. 32].

Дослідники Р. Екерт, Г. Пауль, О. Бехагель, І. Ріс, Й. Ербен, стійкі сполуки аналізують у зв'язку з різними граматичними мовними явищами, котрі відносяться в основу структури словосполучень. Цікавим моментом є дослідження Г. Пауля.

Г. Пауль фразеологічні одиниці виділяє не тільки як один з підрозділів

лінгвістики, а ще й прирівнює їх до одних із граматичних категорій синтаксису, – означень. Г. Пауль називає фразеологічні одиниці копулятивними сполуками слів єдиного поняття. Адже, на думку Г. Пауля фразеологічні одиниці мають спільність для обох членів речення і не повторюються двічі. Наприклад: «mit allem mobile Hab und Gut».

Німецький філолог В. Шмідт фразеологія розглядається як частина словникового складу мови. Інакше кажучи, він відносить фразеологізми до одиниць мовної системи.

Фразеологізми В. Шмідт характеризує як стилістичні засоби літературної, персоніфікацією, метафорою, метонімією. Головною особливістю фразеологізмів, митець вважає саме образність здатності символічно виражати інший зміст.

В. Шмідт не концентрується на питаннях методу дослідження фразеологізмів, визначення фразем, класифікації словосполучень у дискурсі теоретичної фразеології.

Автор розділяє фразеологізми за галузями їхнього походження у зв'язку з розкриттям етимологічних відокремлених фразеологічних одиниць, наприклад:

1) із сільського побуту (mit den Hühnern aufstehen); 2) з мови мисливців (jemandem auf die Spur kommen); 3) з життя ремісників (über die Schnur hauen, im Lose sein); 4) з солдатського жаргону (von der Pike auf dienen); 5) із сфери ігор і музики (jemanden in Such stehen, alles auf eine Karte setzen, den Ton angeben).

В. Шмідт виокремлює фразеологізми в окремий аспект від прислів'їв і приказок, вказуючи на їх відмінності від фразеологізмів (sprichwörtliche Redensarten), сентенцій та крилатих висловів. Стилістична образність В. Шмідта вбачає дві підгрупи: 1) прислів'я, приказки, складники яких утворюють цілісний образ, наприклад: «Der Fisch fängt beim Kopf an zu stinken», «Neue Besen kehren gut»; 2) прислів'я, приказки, образна компонента складається лише з частини компонентів, наприклад: «Hoffnug ist der Schiff mit einem Mast von Stroh», «Freundschaft ist des Lebens Salz», «Geld ist die Braut, um die man tanzt» [9, с. 37].

Теоретичній фразеології відведеться значне місце у наукових

зацікавленнях Р. Клаппенбаха.

Р. Клаппенбах класифікує фразеологізми за семантико-структурним принципом. Він виділяє три групи: ідіоми, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Р. Клаппенбах поділяє фразеологізми по кроково на п'ять типів: 1) дієслівні сполуки (einen Korb geben); 2) атрибутивні сполучення (ägyptische Finsternis, ein Mann von Format); 3) адвербіальні групи (stehenden Fusses, flink wie ein Affe); 4) парні сполучення (kurz und gut); 5) синтаксичні шаблони (von-bis, sowohl-als auch, in Uniwiellen).

Р. Клаппенбах наполягає на тому, що адекватний переклад німецьких фразеологічних одиниць українською мовою охоплює перш за все збереження основної складової референційних значень стилістичного забарвлення.

Таким чином, процес перекладу обов'язково передає такі аспекти: 1) основний зміст висловів; 2) додатковий підтекст; 3) актуалізований аспект; 4) жанрово-стильова належність фразеологічних одиниць; 5) ступінь мовної стандартності (вживаності).

Загалом, Р. Клаппенбах надає перевагу контекстологічному методу та схиляється до класифікації Т. Шіппана.

Т. Шіппан критично розглядає класифікації фразеологізмів. Серед них дослідник Т. Шіппан характеризує за семасіологічним підходом. Наприклад:

1) Семантична єдність охоплює набір слів семантично зв'язаних, значення яких реалізуються лише у стійких контекстах.

2) Видозміна фразеологічних сполук. Еквівалентність фразеологізму відповідає відповіднику, де фіксується синтаксичне положення слова.

3) Неможливість членування змістових компонентів фразеологізмів на ідіоматичність або ізоляцію за Г. Паулем.

4) Цілісність фразеологізмів. Складова яких зберігає усі члени лексем.

5) Фразеологізми історичного походження з метою виявлення множинної вмотивованості значень.

Особисто щодо класифікації Т. Шіппана, лінгвіст виділяє дві великі групи з підвидами у кожній з них: а) фразеологічні загальники (die phraseologischen

Ganzheiten); б) стійкі сполучення (feste Verbindungen) [9, с. 72].

До фразеологічних загальників Т. Шіппан відносить словосполучення з повним переосмисленням компонентів. Еквіваленти серед яких вільні сполуки слів. До них входять словосполучення: дієслівні (ein Kuckuck sei ins Nest legen); парні (kurz und gut, mit Kind und Kegel); іменні (ein faules Ei, Ding mit Pfiff, zum Kuckuck, alles in allem, nicht von gestern); вигуківі без дієслівного ядра, так звані фразеологічні еліпси (Ach, du meine Güte, Gott sei Dank, zum Teufel, Schamm drüber).

За твердженням Т. Шіппана фразеологічні загальники, як правило, не спричиняють заміну чи перестановку компонентів, наприклад: den Stuhl (а не «Sessel»); vor die Tür stellen (а не «rücken»); mit Mann und Maus (а не «mit Maus und Mann»); mit Kind und Kegel (а не «Kegel und Kind»).

Стійкі сполуки Т. Шіппан характеризує як один компонент, котрий розкривається через пряме значення, де інші компоненти фразеологічно з'язані. В даному випадку ряди генеруються як одиничні сполуки. Серед них: 1) стійкі дієслівні сполуки різних структурних типів (Bescheid geben, Verbreitung finden, Rollen sein); 2) стійкі номінативні сполуки двох типів (saure Gurken, true wie Gold, von Ruf).

Таким чином, із поданих вище тверджень випливає, що є різні способи передачі німецьких фразеологічних одиниць. Поміж досліджених нами лінгвістів не існує єдиної думки щодо утворення та перекладу фразеологізмів.

1.2. Побудова лексико-фразеологічного підходу в німецькій мові

Вивчення лексико-фразеологічного підходу є одним із найактуальніших питань лінгвістики. Основним завданням якого є чітка скерованість на соціальну природу мови, її когнітивне призначення, до якого входять відношення мови, суспільства, поведінка соціально заангажованого індивіда.

Сучасний мовознавець М. Кочерган описує лексикологію як

багатоаспектну науку, яка вивчає природу й суть слова, його виникнення, зміну, визначення, значення, вживання, структуру, шляхи виникнення та ін. У компетенції лексикології й сталі словосполучення.

Лексикологія в лінгвістичному дискурсі розглядається у двох значеннях: вузькому та широкому.

У вузькому значенні лексикологія (власне лексикологія) – це розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови.

У широкому значенні – це загальне позначення всіх розділів, які вивчають слово. До лексикології в широкому значенні слова належать такі науки: 1) власне лексикологія; 2) семасіологія; 3) ономасіологія; 4) етимологія; 5) фразеологія; 6) ономастика; 7) лексикографія.

Лексичне значення слова є смисловим елементом мисленнєвої працездатності людини. Її зв'язка відбувається за редукцією інформації людської свідомості в порівнянні, класифікації, узагальненні.

Слова, що вказують на чіткість і доцільність речей, їхнє лексичне значення називається речовим.

Співвідношенням слів з іншими словесними сполуками лексичної системи мови визначається за структурним значенням.

Синтагматична зумовленість значення поділяється на вільні й зв'язані.

Використання вільних значень не має логічних обмежень. Номінативна значемість є необмеженою, так як поєднується з певною частиною слів (обмеження на сполучуваність мають предметно-логічний характер). Наприклад, слово білий значення якого має колір снігу, об'єднується з назвами всіх предметів, які мають такий колір; слово дерев'яний сполучається з усіма назвами предметів, зроблених із дерева (білий сніг, біла крейда, біла мука та ін.; дерев'яний стіл, дерев'яний будинок, дерев'яна коробка, дерев'яні двері тощо) [18].

Об'єднані значення реалізуються за певними синтагматичними умовами. Серед зв'язаних значень розрізняють фразеологічно-зв'язані, синтаксично-конструктивно зумовлені.

З точки зору українського мовознавства фразеологічно зв'язані значення – слів, які відтворюються лише в певних сполученнях. Так, наприклад, слово «білий» розкриває значення який виокремлює щось незвичайне. Наприклад, в словосполученні «біла ворона», де слово використовується не в прямому значенні, а в перенесеному, тобто характеризує риси людини.

На сьогодні в лінгвістиці фразеологію відокремлюють від лексикології як окрему науку, яка є одним із універсальних засобів мови, має необмежену сполучуваність лексичних одиниць.

Із обмеженого поєднання одиниць мовної системи є можливість створити вільну кількість комбінацій, що утворюються на регулярних правилах коду. Такі сполуки лексичних одиниць, як «співати пісню», «гарний будинок», «бурштинові вироби» та ін. За цими моделями складається ціла низка сполук, наприклад: «косити траву», «стара людина», «кам'яні будинки». Застосовані слова, використані у цих сполуках, входять й в інші словесні комбінації: «співати арію», «гарний стіл», «янтарне намисто». Вільні сполуки слів піддаються трансформації: «янтарні вироби» – «вироби з янтарю» – «вироби, зроблені з янтарю». Зв'язок слів у вільних словосполученнях підпорядковуються правилам на лексичному, семантичному, граматичному рівнях.

Фразеологічні одиниці відзначаються різноманітністю граматичної структури, ступенем внутрішніх зв'язків між компонентами, цілісністю значення, семантичними змінами, образністю, експресивністю.

Предмет фразеологічної системи не може бути повним без окреслення чітких рамок.

Кожна галузь наукового знання повинна мати чітко визначену сферу своїх дії, котрі впливають на характер, властивості одиниць, взаємодію головних закономірностей.

Отже, не існує одностайної думки з цих питань, звідси не має загальновизнаної межі обсягу фразеології. В залежності від методу чи концепції, постає вузько-профільним до такої міри, що практично зникає всяка межа між стійкими та вільними сполуками слів.

Є. Арсенєва розглядає фразеологічну систему як подвійний антропоцентризм – походження, функціонування, тобто семантичну орієнтованість на людину як складових лексем-компонентів, та і особливо сукупних фразеологічних одиниць в їх значенні.

К. Баюн стверджує, що фразеологія мов – вагома лінгвістична спадщина, у якій відображається світогляд, національна культура, звичаї, вірування, фантазія, історія народу [2, с. 105].

Фразеологізм – це вислів, у якому завжди присутній менталітет нації, її світосприйняття, її культури – її обличчя.

За словами К. Баюн: «Мова – особливий код менталітету, механізми і закономірності кодування і дешифровки якого передаються від покоління до покоління. Досвід історичного, культурного, духовно-морального розвитку нації кодується системою концептів, що складають фразеологічні одиниці» [2, с. 105].

Фразеологічні одиниці, виконуючи функції знаків «мови» культури, не тільки виражають, але й формують культурну самосвідомість етносів.

У сучасному науковому дискурсі дослідження фразеологічних одиниць з національно-культурної точки зору, дозволяє проаналізувати їх з двох сторін: 1) як найрізноманітніші системні зв'язки в мові; 2) як вияв особливостей культур носіїв досліджуваної мови, щоб розкрити загальні та специфічні характеристики національних особливостей.

У фразеологічних одиницях знаходять своє відображення особливості побуту, звичаїв народу, історичних подій. Факти історії, географії, економіки, способу життя – усі вони подані в семантиці багатьох фразеологічних одиниць, тобто можна говорити про національно – культурну семантику фразеологізмів. І одночасно підкреслюється, що великий пласт фразеології тієї чи іншої мови виникає саме на національній основі.

За словником лінгвістичних термінів А. Ахманової, одиницею фонологічної системи – словосполучення до якого входять синтаксичний, семантичний зміст із специфічними мовними особливостями.

К. Баюн у статті «Національно-культурний аспект досліджень

фразеологічних одиниць в сучасній німецькій мові» послуговується класифікацією фразеологічних одиниць А. Ахманової [2, с. 106].

Класифікація складається з національно-культурних елементів семантики фразеологічних одиниць, що проявляються на трьох рівнях: 1) ідіоматичний – значення стійкої словесної сукупності (метафоризація, семантичнезміщення), наприклад, *alter Hase – geschickter, erfahrener Mensch*; 2) лексичний елемент фраземи. Прикладом є архісемантика, безеквівалентна лексика, етнічно-культурні реалії, знаки невербальної комунікації: *Nach Adam Reise = genau umgerechnet*; *Seinen Friedrich Wilhelm daruntersetzen = unterschreiben*; 3) пряме значення вислову-прототипу, який змінює своє значення, наприклад, ідіоми, які описують численні народні традиції, звичаї, ігри, – *einen ins Bockshorn jagen= j-n erschrecken*.

Загалом, фразеологічні одиниці німецької мови з національно-культурною семантикою можна поділити на дві великі групи:

1) Фразеологічні одніці, які відображають факти, побут, культуру, історичні події, явища, ситуації, предмети (без прямих відповідників національних культур країн), наприклад: *Bei jmdm. in der Kreide stehen – (сильно) заборгувати кому-небудь, бути належним кому-небудь*.

Фразеологізм нагадує звичай засновників невеликих пивних ресторанчиків, записування крейдою на дошці оскільки той чи інший відвідувач випив за вечір кухлів пива і скільки він заборгував. Така традиція є за основу фразеологізму. Наприклад: *... und unsere Helden hier haben all nicht den Mut, ihm's auf den Kopf zu sagen, weil sie bei ihm saufen und in der Kreide stecken*. (F. Wolf, «BürgermeisterAnna»).

Традиційний побут німецьких громадян виражають такі фразеологізми: *den Laufraß bekommen*, або *blauen Brief bekommen* (одержане повідомлення про звільнення). Словосполучення пов'язане з блакитними конвертами службових повідомлень у Пруссії, які отримували офіцери, залишаючи службу.

У германському календарі релігійні свята посідають чільне місце. Назви свят є складовою частиною багатьох фразеологізмів: 1) *wenn Ostern und Pfingsten*

zusammenfallen – а) (букв.) коли Великдень та Трійця відбудуться в один день; б) ніколи; 2) zu Pfingsten auf dem Eis – а) коли рак свисне; б) ніколи.

Трійця святкується звичайно влітку після п'ятдесяти Великодніх днів, тому крига (Eis) є неможливим використанням.

Значна частина фразеологізмів складається з назв німецьких монет: а) jeden Pfennig umdrehen; б) auf den Pfennig sehen (бути ощадливим); в) keinen Dreier wert sein; г) keinen Sechser wert sein (незначний).

Монети «Pfennig», «Dreier», «Sechser» посідали в Німеччині найменшу вартість.

2) Фразеологічні одиниці, які відображають назви рослин та тварин:

а) das nenne ich Schwein (це – щастя всіх); б) Schwein haben (мати успіх).

Так, наприклад: свинарство з давніх-давен є найдавнішим видом тваринництва на західній території Німеччини. Свиня (das Schwein) в Німеччині є символом заможності, добробуту, тому фразеологія німецької мови має значну кількість одиниць з назвою цієї тварини: Mir ist ein Hase über den Weg gelaufen – а) мені завжди не щастить, мене переслідує невдача; б) (букв.) мені заєць дорогу перебіг.

Це – народна прикмета. За народною поговоркою, заєць, котрий зустрічається ранком нібито приносить нещастя. Таке упередження – сильне, мисливець має повернути назад, якщо йому зранку заєць «перебіжить» дорогу. Подібна роль приділяється кішці, якщо вона перебіжить дорогу, особливо в темряві з ліва на право. Раніше вважалося, що відьма може перевтілюватися в зайця чи в кішку.

Фразеологічні одиниці, в семантиці яких є національно-культурний компонент вказують на зв'язок культурно-національної своєрідності фразеологізмів з характерними особливостями світобачення носіїв мови, визначають роль, місце фразеології в формуванні та відображенні культурної самосвідомості народу.

Німецький філолог Л. Вільке в праці «Sprachkommunikation und Sprachsystem» звертає увагу на структурно-семантичний аспект фразеологізмів із

гастрономічним компонентом. Л. Вільке наголошує на важливості значення утворень фразеологічних одиниць.

Структурно-семантична ознака фразеологізмів включає: природа, характер семантичних відношень мовних одиниць. Семантичні зв'язки є підґрунтям існування важливої комунікативної функції мови.

Акт комунікації – тип пізнання, представлення об'єктивної дійсності, який ускладнюється в мовному плані.

Структура ознак семантичних особливостей є важливим чинником для фразоутворення фразеологічних одиниць. А. Кунін, А. Смирницький виділяють порядкові, функціональні, семантичні види фразеологічних одиниць з гастрономічним компонентом.

Дослідники А. Кунін, А. Смирницький досить чітко розподіляють фразеологічні одиниці за типами структур: 1) злиття форм із еквівалентами необмеженими змістовими словосполученнями (wie Milch und Blut aussehen, wer Honig lecken will, darf die Bienen nicht scheuen); 2) сурядні структури (ein großer Fisch, eine harte Nuss); 3) фразеологічні одиниці з предикативним членуванням (j-m den Braten versalzen, j-m das Wasser abgraben, j-n zu Brei zermalmen).

Функціонування фразеологічних одиниць також відіграють одну з головних ролей. За функціонуванням фразеологічні одиниці поділяють на дві групи: номінативну та комунікативну.

Номінативні фразеологізми пов'язані з словами, лексичними одиницями, що служать для номінацій поняття.

Звідси фразеолексеми поділяються на частини мови для яких не діють усталені фразеологізми-речень. Фразеологічні одиниці такого типу призначаються для найменування предметів, явищ, ознак і можуть мати різноманітну структуру, наприклад: das liebe Brot, das ist kleine Fische, ein fetter Braten.

Комунікативні фразеологізми, на відміну від номінативних, мають послідовну схему речення. Таке використання описується словами-відповідниками, а не лише реченнями-еквівалентами. В даному випадку розподіл

на класи слів – неможливий.

Конструкції даної форми застосовуються переважно як регулюючі комунікаційні сигнали, а не як номінативні одиниці, наприклад: *der Apfel fällt nicht weit vom Stamm. Der Brei wird nicht so heiß gegessen wie er gekocht ist* [12, с. 184].

За семантичною структурою фразеологічний фонд має ядро і периферію. Ядром структури є фразеологічні одиниці, компоненти, які повністю змінили своє значення під впливом один одного. В такому випадку, коли фразеологічні одиниці виступають ядром їх називають зрощеннями або ідіомами.

Класифікація фразеологічних одиниць за гастрономічним компонентом відбувається за структурним принципом, беручи до уваги частину мови та морфологічний оригінал: 1) субстантивні (іменникові); 2) ад'єктивні (прикметникові); 3) адвербіальні (прислівникові); 4) вербальні (дієслівні) [12, с. 186].

Для субстантивних фразеологізмів основним є ступінь онімізації, термінологізації, фразеологізації, стереотипні номінанти.

Субстантивні фразеологізми мають синтаксичні структури до складу яких входить головне слово й означення:

1) Прикметникове означення з іменником: *ein fetter Braten, ein großer Fisch, das liebe Brot, eine harte Nuss*.

2) Іменник з прикметниковим означенням (невідмінювач). Структурна форма фразеологізмів із гастрономічним компонентом у німецькій мові майже не виявляється: *jemandem wird die Milch sauer*.

3) Іменник з іменниковим означенням у родовому відмінку: *Fremder Leute Brot*.

4) Іменник з прийменниковим означенням: *aus j-m Wurst machen, für einen Apfel und Ei kaufen*. В даних конструкціях поширюються варіанти першого та другого складника: *da liegt der Hase im Pfeffer*.

Прикметникові фразеологізми – фразеологічні словосполучення, які, проявляють функції означення, відповідають синтаксичним функціям

відмінюваного прикметника. Головний критерій для прикметникових фразеологізмів, хоча не всі прикметники виступають в ролі означення.

Провівши власне дослідження щодо прикметникових означень, бачимо, що у німецькій мові майже нерозвинуті.

Інша тенденція спостерігається серед прийменникових фразеологізмів. На відміну від прикметникових, вони є периферійним явищем.

Прийменникові фразеологізми – поширеними сталими словесними злиттями серед німецьких фразеологізмів із гастрономічним компонентом. Особливістю синтаксичних структур прийменникових фразеологізмів є основний елемент у іменнику, наприклад [12, с. 188]:

1) Прийменник з іменником: Da liegt der Hase im Pfeffer, die Weisheit mit Löffel gegessen haben, j-n ans Messer liefern.

2) Прийменник з іменником і прийменник: mit dem Schinken nach der Wurst werfen.

3) Іменник з прийменником та іменник: Das ist mir Butter vom Brot gefallen.

Варіативність синтаксичних структур дієслівних фразеологічних одиниць пояснюється тим, що обов'язкові дієслівні компоненти об'єднуються за різними структурованими іменниковими, прикметниковими, прислівниковими групами. Наприклад:

1) Іменник із артиклем або без нього: an etw. Geschmack finden, den Braten schmecken.

2) Іменник із поширеним прикметниковим означенням, з артиклем або без нього, в однині чи в множині. В ролі означення виступає числівник або займенник, як правило, відмінюваний: jmdm. (k)eine Extrawurst (gebraten) kriegen, die beleidigte Leberwurst spielen. В деяких конструкціях означення є не обов'язковим, але часто вживаним: hartes Brot sein, gutes Futter, gute Butter, allerbeste Sahne.

3) Поширення дієслівних компонентів за допомогою (прислівникової) прийменникової групи: kaum das liebe Brot haben, die Nase in jeden Quark

stecken, einen Klotz ans Bein binden.

4) Іменникові сурядні словосполучення: Blut und Wasser schwitzen, Kohldampf scheiben.

5) Іменник із прийменниковою часткою поширеною за допомогою прикметника, займенника, числівника, означенням, де на місці іменника може стояти займенник: jemand will immer eine besondere Wurst gebraten haben, den alten Kohl wieder aufräumen.

Серед дієслівних досліджуваних фразеологізмів, в яких основний компонент виступає прикметником або прислівником, можливе виокремлення лише однієї групи: weich wie Butter sein, gesund wie ein Fisch im Wasser, mehr ertrinkt kein Fisch.

Словосполука з другим дієслівним компонентом, де модальне дієслово є головним складником. Такі конструкції різняться тим, що містять у своєму складі члени виключно дієслівного характеру, де компонент номінативний.

Номінативний складник формується на:

1) Номінативний елемент із смисловим дієсловом. В ролі номінативного компоненту як правило, іменник: die Suppe auslöffeln müssen, die man sich eingebrockt hat, jemand musste die ganze Brühe bezahlen.

2) Номінативний компонент і два смислових дієслова: jmdn. in der Brühe sitzen lassen, sich nicht die Wurst vom Brot ziehen lassen.

У більшості дієслівних фразеологічних структур переважають ідіоматичні фразеологізми, засновані на метафоричному переосмисленні, де значення повноцінного виразу перестає бути зрозумілим. Коли ж номінативна метафора пов'язана з непереосмисленим дієсловом, йдеться про дієслівний фразеологізм і часткове ідіоматичне значення.

Фразеологізми з гастрономічним складником проявляється спонтанно, незалежно одне від одного в різні етапи та в різних мовах, оскільки мають спільну структуру за спостереженнями людини за собою, у спільних фізичних і психічних ознаках людини, умовах розвитку за життям, поведінкою тварин, у вивченні дій та емоцій людини.

Семантичним центром досліджуваних фразеологізмів є стрижневий елемент – гастрономія. Вивчення фразеологізмів із гастрономічним компонентом показує, що семантика більшості з них обумовлена лексико-семантичним потенціалом аналізованого членування.

Найвищою фразоутворюючою продуктивністю в німецькій мові є аналіз гастрономічних лексем: Brot, Wurst, Honig, Milch. До них входять лише половина досліджуваних фразеологізмів. Решта фразеологізмів (Sahne, Pfeffer, Öl, Puding) вживається рідше, але їхня фразоутворююча активність досить висока. Семантика більшості вказаних фразеологічних одиниць в німецькій мові поєднана з гастрономічними компонентами.

Семантично-тематична систематизація німецьких фразеологічних одиниць дозволяє виділити групи слів із спільною змістовою: 1) фразеологічні одиниці, що описують риси характеру людини (weder Fisch noch Fleisch – ні риба, ні м'ясо; eine treulose Tomate – ненадійна людина); 2) фразеологічні одиниці, які аналізують покрокове матеріальне становище (sich über Wasser halten – зводити кінці з кінцями; nicht das Salz aus Brot verdienen – жити украй злиденно); 3) фразеологічні одиниці, котрі зосереджені на вікових категоріях, зовнішності, досвіді людини (das Ei will klüger sein als die Henne – яйця курку не вчать; aussehen wie Presswurst – мати поганий вигляд); 4) фразеологічні одиниці, які прослідковують діяльність (wer Fische fangen will, muss vorher die Netz eflicken – щоб рибку з'їсти, треба в воду лізти; ein hartes Brot essen – заробляти важкою працею); 5) фразеологічні одиниці, що відображають майстерність (meer ertrinkt kein Fisch – риба в морі не тоне; er kann mehr als Brot essen – він багато чого може); 6) фразеологічні одиниці, зореджені на шляху до мети (Die ersten Pflaumen sind immer madig – перший млинець грудкою; er kann mehr als Brot essen – він багато чого може); 7) фразеологічні одиниці з ознакою достатку (alles in Butter – все як слід, усе йде як по маслу; das Fett abschöpfen – збирати вершки); 8) фразеологічні одиниці, які вказують на шкоду (J-m den Appetit verderben – відбити в когось бажання; j-m den Braten versalzen – зіпсувати комусь настрій); 9) фразеологічні одиниці з емоційним вираженням (ein Gesicht machen, als hätten

einem die Hühner das Brot weggefressen – «кислий» вираз обличчя; Galle im Herzen, Honig im Mund – на язикові мед, а в серці лід).

Охарактеризувавши структурні особливості німецькомовних фразеологізмів із гастрономічним компонентом, бачимо, що найчисельною групою є дієслівні фразеологізми, які відрізняються різною структурою. Дієслова комбінуються з іменниками, прислівниками, прийменниками.

Розподіл фразеологічних одиниць за семантико-тематичними групами вказує на те, що більшість проаналізованих фразеологізмів в німецькій мові семантично орієнтовані на людину. Фізичний або емоційний стан, ознаки характеру, розумової, фізичної діяльності, зовнішність тобто на всі вияви життя людини, що знаходять яскраве відображення у фразеології із гастрономічним елементом у сучасній німецькій лінгвістиці.

Н. Марчук фразеологічні одиниці прирівнює до знакового феномена, котрий відображає пізнавальні мисленеві процеси та структуру етносвідомості.

Знаковий фразеологічний феномен виражається шляхом когнітивно-ономасіологічним аналізом.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз мотиваційних процесів у фразеосистемі мови передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури звороту та когнітивне моделювання структури знань про позначене.

Інтерпретація ономасіологічної структури фразеологізмів передбачає встановлення семантики ономасіологічних ознак, їхньої проєкції на значення стійкого звороту, а також ономасіологічного базису як смислового та формального синтаксичного зв'язку компонентів з урахуванням семантичної та граматичної доміант стійкого словосполучення.

Другий етап когнітивно-ономасіологічного аналізу спрямований на реконструкцію мотиваційної бази шляхом моделювання структури знань про позначене.

За словами Н. Марчук, проєктування ономасіологічної структури здійснюється на підґрунті психолінгвістики, тобто на ментально-психонетичному значенні.

Ментально-психонетичне значення відображає інформаційну структуру свідомості як поєднання пізнавальних функцій відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції й колективного позасвідомого [11, с. 132].

Лінгвістка Селіванова О. ментально-психонетичне значення інтегрує з пропозиційною інформацією та з асоціативно-метафоричною, яка міститься в асоціативно-термінальному компоненті моделі й базується на знаковій переінтерпретації знань однієї сфери в термінах інших предметних сфер, на образному компоненті, а також із модусом – оцінно-емотивним компонентом і концептуальним планом як прагматичним компонентом, який контролює відповідність концептуальної інформації умовам номінативного акту. Залежно від використання фразеологізмів в тій чи іншій галузі, О. Селіванова виокремлює пропозиційні, асоціативно-метафоричні, модусні, змішані типи мотивації фразеологізмів із соматичним складником у німецькій мові.

О. Селіванова підкреслює, що найменш представленим у фразеологічному масиві німецької мови є пропозиційний тип. Причиною цьому є образно-метафорична природа фразем, їхня емотивність та експресивність, прагматична установка на особливу виразність: *unter vier Augen* «віч-на-віч, сам на сам», *die Ohren aufsperrern* «розвісити вуха». На відміну від пропозиційного типу, асоціативно-метафорична мотивація представляє собою метафоричний механізм вживання знаків однієї предметної області (домена), донорської зони для позначення іншої, реципієнтної зони: *Auge und Herz offen haben* «щиро ставитись до кого-н.», *j-m auf der Nase herumtanzen* «знущатися з когось» [19, с. 212].

Модусний тип мотивації характеризується використанням оцінно-емотивних показників мотиваторів фразеологізмів на позначення оцінності та емотивності як конотативного потенціалу готового знака: *j-d hat schwere Augen* «хто-н. захотів спати», *alle Nasen lang* «щогодини, щохвилини», *schmale Lippen bekommen* «розсердитися».

Представлення в ономасіологічній структурі номінативних одиниць різних фрагментів ментально-психонетичного значення є ознакою змішаного типу мотивації, що найбільш поширений у фразеосистемі німецької мови, оскільки

використання пропозиційних знань полегшує стереотипізацію і декодування фразеологізмів, а метафоричні асоціації надають зворотам експресивності й особливої образності: eine tüchtige Nase bekommen «дістати сувору нагінку», j-m an den Lippen hängen «уважно слухати кого-н.», die Hände salben «дати хабара».

Загалом, когнітивно-ономасіологічний аналіз німецьких фразеологізмів із соматичними складниками дає змогу з'ясувати той факт, що найважливішу роль у процесах фразеологічної номінації відіграють етнічні стереотипи, котрі фіксують за певними частинами тіла людини різні функціональні властивості.

Так важливим є поєднання фразеологічних одиниць з жаргонізмами та сленгами.

За спостереженнями Л. Ставицької: «Німецька мова на сучасному етапі свого розвитку визначається як цілісна система, яку утворює велика кількість взаємопов'язаних підсистем. До її структури належать різноманітні діалекти, арго, жаргони, сленги представників різних професій, соціальних і вікових груп. Усі вони мають інтенсивний вплив на процеси, що відбуваються в загальнонаціональній німецькій мові, визначаючи її особливості та тенденції розвитку». Вивчення німецького молодіжного сленгу зумовлена швидкою змінюваністю лексичного складу молодіжного сленгу, котре на певному етапі свого розвитку потребує нових дослідів з поглибленням міжнародних культурних та освітніх зв'язків у результаті Болонського процесу [26, с. 118].

За словами дослідників Г. Генне, М. Горке, Г. Еманн, Г. Мозери, О. Соболевської, М. Фахурдінової, В. Хом'якової, Т. Шіппана, К. Якоби та ін.: «Знайомство з німецьким сленгом стає на певному етапі дуже важливим кроком для тих, хто вивчає німецьку мову, насамперед тому, що дає змогу краще розуміти німецьку розмовну мову та впевненіше почуватися в різноманітних життєвих ситуаціях. Але використовувати подібну лексику слід з надзвичайною обережністю і лише в разі крайньої необхідності, оскільки вона дуже специфічна і разом з цілком нейтральним звучанням може мати яскраво виражене негативне й нерідко дуже грубе значення. Німецький молодіжний сленг часто вживають у сучасній розмовній мові» [25, с. 29].

А. Мовчан наводить такі приклади, як: *Habt ihr sonst noch Schmerzen?* – У вас є ще якісь побажання? (Це суто розмовний вислів, основне значення іменника *Schmerzen* – печалі, муки, страждання, біль). – *Aber Mensch!* – Ну як не соромно! Та що ти говориш! Ну що ж це таке! (Нейтральне звучання, загалом висловлює несхвалення або ж незадоволення співрозмовника чим-небудь).

Найчастіше сленги використовуються в створенні пісень і рок музики. Такі сленги проявляються серед розмов молоді. Наприклад: *Bingo* (*alles in Ordnung, alles bestens*), *Easyman* (*cooler Mann; jemand, der alles locker nimmt; unkomplizierte Person*), *heizen* (*rasch, schnell fahren*), *Johny* (*Junge, Bursche, harter Kerl, lustiger Knabe*), *paletti* (*alles bestens, in Ordnung, alles klar, selbstverständlich*).

Неодноразово сленгінізми відображають професійні потреби, маємо на увазі загально побутовий словник: *Abi* – *Abitur*, *Assi* – *Assistent*, *Stip* – *Stipendium*, *Proff* – *Proffessor*, *Mathe* – *Mathematik*, *Tri* – *Trigonometrie*.

До загальнопобутової сфери вживання молодіжного сленгу належать: 1) слова, що належать до сфери роботи, розумової діяльності: *worken, robotern* – *arbeiten*; *hämmern* – *viel arbeiten*; *reinhämmern* – *mit Hochdruck arbeiten*; 2) назви предметів, необхідних для навчальної діяльності: *der Gedankenmanifestator* – *der Bleistift*; *die Gehirnprothese* – *der Taschenrechner*; 3) назви видів одягу: *Klamotten*, *das Outfit*, *der Look*, *die Anmache* – *Kleidung*; *Edel-Look* – *gute, modische Kleidung*.

М. Гавриш у праці «Тенденції розвитку фразеологічного складу німецької мови» вказує, що основним домінантами сленгових фразеологічних одиниць є модель «іменник (в знахідному відмінку) + дієслово» [5, с. 243].

Сленгові фразеологічні одиниці утворені за цим зразком відображають найрізноманітніші аспекти життя молоді: *Banane machen* (поспішати), *Film schieben* (знаходитись під впливом наркотичних засобів), *Schnecken checken* (шукати (очима) привабливих дівчат), *Politiker spielen* (йти спати). Продуктивний елемент цієї структури утворює дієслово *haben*: *Kugelgrippe haben* (бутивагітною), *Nachtschicht haben* (влаштовувати вечірку) чи *Straßenabitur haben* (вміти добре битися).

У двочленних фразеологічних одиницях молодіжного сленгу вагому

фразотворчу роль відіграє і дієслово *sein*: *Brockhaus sein* (все знати), *Flachzange sein* (бути дурним) або *drauf sein* (сидіти на наркотиках) чи *originalverpackt sein* (бути ще дівчиною). «*Sein*» як фразеологічний компонент утворює сполучення як з іменниками, так і з іншими частинами мови; значення цих фразеологічних одиниць у переважній більшості випадків спрямоване на характеристику здібностей індивідууму чи його дій. Поширеною у цій групі фразеологізмів є і фразотворча модель «прикметник + іменник»: *geistiger Kleingärtner* (повний ідіот), *rundes Leder* (товста людина) чи *wuschiger Wahnsinn* (дуже кучерява людина). Важливо відзначити, що фразеологічні одиниці цього типу слугують не тільки для передачі зовнішніх чи внутрішніх людських якостей, вони можуть співвідноситись і з будь-якими предметами чи явищами дійсності: *vollgekotzte Wolldecke* (піца), *kommunikatives Gleitmittel* (пиво), *polnischer Abgang* (зникнути з вечірки, не прощаючись) або *Alter Finne!* (висловлення здивування: Ого! Чи бач! тощо). В комунікації німецькомовної молоді нерідко зустрічається і фразеологічна конструкція «прикметник/прислівник / дієприкметник + дієслово»: *fit machen* (щось дістати, добути), *französisch duschen* (забивати запах власного тіла дезодорантом), *gefickt bekommen* (справитися з чимось; добитися чогось) або *steil gehen* (бурхливо / буйно святкувати). Семантика таких фразеологізмів, як свідчать приклади, відбиває багатогранність людського / молодіжного буття. Помірна частотність притаманна моделі «прикметник + прикметник / дієприкметник», фразотворчі результати якої найчастіше матеріалізують певні характеристики людини: *geistig unbewaffnet* (дурний).

М. Гавриш відзначає, що мовленнєва креативність молодих людей фактично не знає меж, наслідком чого стають яскраві й неповторні, дотепні й вражаючі фразеологічні образи, які ґрунтуються на переосмисленні (метафоризації) незвичних і в літературній мові неможливих чи й традиційних поєднань лексичних одиниць. Нелогічні словесні комплекси, котрі в прямому розумінні суперечать здоровому глузду і тим самим отримують в комунікативних актах посиленій експресивно-емоційний заряд, представлені, зокрема, фразеологізмами *rückwärts essen* (когось рве, у когось блювота).

До думки М. Гавриша приєднується і дослідниця Т. Гарлицька.

Т. Гарлицька в статті «Жаргонні фразеологізми як особлива складова міського мовлення» стверджує, що до таких змін фразеологічних одиниць можна віднести розкутість сучасного суспільства, демократизацію ЗМІ та художню літературу, зацікавленість містян підвищити свій соціальний статус, різні форми соціальних потрясінь, які постають причиною активного функціонування нелітературних одиниць не лише в усному дискурсі, але й у писемному [6, с. 245].

Т. Гарлицька відносить до фразеологічних одиниць жаргони. Т. Гарлицька називає фразеологічні одиниці характерною особливістю – жаргонні фразеологізми.

У жаргонних фразеологізмах об'єднуються риси фразеологізмів і сленгу такі як: семантико-зв'язні сполученнями слів, що утворюються у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції; вони складаються з середовища живої розмовної мови; належать до нелітературної фразеології; носять яскраво виражений емоційно-експресивний оцінний характер й аналізують мовлення широких прошарків молоді, часто, як прояв солідарності за віком, групової ідентифікації.

Сленг – жаргонний фразеологізм, який розділяє на загальні, спеціальні елементи слововполучення; як фразеологізми, вони виступають субстантивними (іменникові), ад'єктивні (прикметникові), дієслівні.

Т. Гарлицька враховує до загальних характеристик сучасні сленгові фразеологізми, які не є належністю окремих соціальних груп, однаково використовуються усіма жителями міста. Фразеологічні жаргонізми є досить частотними у трьох досліджуваних мовах, які пояснюється прагненням міських жителів надавати висловлюванню емоційно-експресивного забарвлення, створюючи гумористичний ефект. Наприклад: на банці – у стані алкогольного сп'яніння, дерти лаха – сміятися, твій номер шостий – не втручайся у справи інших – в укр. мові; жара и німці – вираження будь-якої сильної емоції.

Спеціальні жаргонні фразеологізми діляться на корпоративні та

професійні.

Корпоративні – соціально-зумовлений тип фразеологічних жаргонізмів, заснований на виокремленні людей за соціальними рисами: віком, професійною діяльністю (наприклад, молодіжний, кримінальний, шкільний сленги). Найчисленнішими серед них є молодіжні жаргонні фразеологізми, функціональним призначенням яких є бажання молоді надавати мовленню більшої емоційності, цікавості, привабливості, «виділитися» серед своїх ровесників, похизуватися умінням слідувати новим мовним тенденціям. Наприклад: викочувати шари – дивуватися, дай п'ять – все добре, мізки компостувати – говорити не по суті – в укр. мові; косяки пороть – зробити помилку, ball-and-chain – тягар, no-no – заборонений – в англ. мові.

До професійних жаргонів відносять стійкі словосполучення, що відбивають давні прийоми роботи, спеціальні форми спілкування учасників колективної праці, погляди ремісників або промисловиків власної праці, що є надзвичайно яскравими та застосовуються задля впливу на співрозмовника: гріти лавку – перебувати на лавці штрафників; закатать банку – забити гол; tickle the ivories – про погану гру на піаніно.

Жаргонні фразеологізми за морфологічними ознаками найчастотніше спостерігаються іменникові та дієслівні. Перевага таких стійких зворотів (полягає в розкритті невеликого об'єму насичених раціональним і емоційним змістом, тобто так званою економією мовних засобів) : без шуму і пилу – без зайвої уваги і доказів скоєного, бобик здох – про стан втоми, виснаження, глист у корсеті – дуже худий чоловік; to walk on sunshine – бути дуже задоволеним, щасливим, to have legs – мати здібність підтримувати свою популярність.

Таким чином, складова лексико-фразеологічного підходу в німецькій мові є важливим чинником. Адже, лексико-фразеологічний підхід в німецькій мові є багатоаспектним.

У дослідженні нами було виявлено, що фразеологізми це не лише завжди яскраві, образні вирази, які є важливим експресивним засобом мови.

Фразеологічні одиниці мають багато складкоутворень, не лише за

граматичною структурою, а й семантичною.

Дослідження лексико-фразеологічного підходу допомагає розпізнати поєднання та значення фразеологічних одиниць з іншими лексичними одиницями. Наприклад, за нашими спостереженнями, бачимо, що фразеологічні одиниці можливо об'єднувати із сталими виразами такими як: ідіоми, сленги, жаргони та ін.

Поєднуючи в собі ознаки ідіом, сленгу, жаргонізмів, фразеологічні одиниці відображають соціально-культурні, історичні, мовні особливості міських жителів, передають їх емоційно-експресивне ставлення один до одного і до навколишньої дійсності, тому кожна культурна людина повинна володіти цим скарбом літературної мови.

1.3. Проблема перекладу фразеологічних одиниць у сучасній німецькій мові

В. Полинкін, О. Райкова в статті «Переклад фразеологізмів з німецької мови на українську» розглядають контрастивне вивчення фразеологічних систем німецької та української мов. За словами В. Полинкіна, О. Райкової, фразеологізація як мовне явище є універсалією мов, що має власні особливі форми вираження.

Фразеологізми порівняно з одиницями інших рівнів – фонемою, морфемою, словом – характеризуються складнішою лексико-граматичною, смисловою структурою. У формуванні й розвитку структур особливу роль відіграють екстралінгвістичні, етнолінгвістичні фактори, які й обумовлюють їх національний характер.

Положення перекладу фразеологічних одиниць – одне з найважливіших питань сучасної фразеології. Правильне розв'язання якого залежить від якості мови перекладу. Мета перекладу фразеологізмів полягає у формальних міжмовних відповідностях, обумовлених спільністю понятійних систем

представників різних мов. Значна частина таких еквівалентів склалася історично в процесі контактів між народами [4, с. 112].

З огляду на це В. Полинкін, О. Райкова виділяють такі групи фразеологічних одиниць німецької мови: 1) фразеологічні одиниці, які мають фразеологічні еквіваленти в українській мові; 2) фразеологічні одиниці, котрі не мають фразеологічних еквівалентів в українській мові, але є нефразеологічними відповідниками, тобто окремими словами чи словосполученнями нефразеологічного характеру, які відповідають німецьким фразеологічним одиницям або ж розкривають їх значення.

А. Райхштейн підтверджує те, що у сучасній німецькій мові є велика кількість сталих словосполучень, які репродукуються в певних мовних ситуаціях у готовому вигляді, а не формуються щоразу на основі вже існуючих мовних елементів. В основі таких відтворюваностей лежать ті чи інші особливості вираження – специфічна предикативна сполучуваність, особливі синтаксичні зв'язки, звукове оформлення сталих словосполучень тощо. Для сталих словосполучень характерне сполучення стандартності мовного вживання й нестандартності мовного вираження», які надзвичайно ускладнюють проблему перекладу різних типів німецьких фразеологічних одиниць українською мовою.

А. Райхштейн звертає увагу на адекватний переклад німецьких фразеологічних одиниць українською мовою передбачає насамперед збереження всього обсягу референційних значень стилістичного забарвлення. Під час перекладу обов'язково передаються такі аспекти: 1) основний зміст; 2) додатковий зміст; 3) актуалізований смисл; 4) жанрово-стильова належність фразеологічних одиниць; 5) ступінь мовної стандартності (вживаності) [50, с. 19].

Проблема перекладу німецьких фразеологічних одиниць українською мовою ускладнюється залежно від кількості зазначених аспектів, які необхідно передати при перекладі. Фразеологічні одиниці, природно, можуть різнитися за роллю окремих фактів у загальному семантико-стилістичному навантаженні.

Звідси спостерігаємо, що є різні способи передачі німецьких

фразеологічних одиниць українською мовою.

Наприклад, С. Флорін виділяє наступні засоби передачі фразеологічних одиниць: 1) фразеологічний переклад; 2) нефразеологічний переклад.

Фразеологічний переклад включає такі форми передачі фразеологічних одиниць: 1) фразеологічні відповідники (повні (абсолютні) фразеологічні еквіваленти); 2) часткові фразеологічні еквіваленти; 3) відносні фразеологічні еквіваленти, які відрізняються від вихідних фразеологічних одиниць за будь-яким з показників: інші, часто синонімічні форми, невеликі зміни форми, зміна синтаксичної побудови; 4) індивідуальними еквіваленти.

Нефразеологічний переклад включає такі типи передачі фразеологічних одиниць: 1) лексичний переклад; 2) калькування; 3) описовий переклад.

Відомий сучасний лінгвіст В. Карабан розглядає, на відміну від інших лінгвістів, окремими розділами переклад фразеологізмів, переклад прислів'їв і переклад реалістичних ідіом.

Фразеологізми він пропонує перекладати наступними шляхами:

1) Моноеквівалентний переклад фразеологізмів з безпосереднім одиничним еквівалентом іншої мови. Даний тип перекладу враховує два підтипи: а) абсолютні фразеологічні моноеквіваленти; б) відносні фразеологічні моноеквіваленти.

2) Вибірковий переклад з кількох фразеологізмів-синонімів із вибраним найбільш адекватним відповідником.

3) Вільний переклад, що включає такі типи перекладу фразеологічних одиниць: а) калькування; б) описовий переклад.

В. Карабан виокремлює переклад реалістичних ідіом – повних й еліптичних сталих речень, що вживаються у чітких ситуаціях спілкування, смисл яких іноді не виводиться прямо із змісту речення: обережно, пофарбовано!; як знаєте.

За словами Я. Рецкер: «Перекладач повинен вміти самостійно виходити з основних теоретичних фразеологічних ситуацій, вміти виокремлювати фразеологічні одиниці, розкривати їхнє значення та передавати експресивно-стилістичні функції в перекладу». Я. Рецкер розглядає переклад образних

фразеологічних одиниць, які позбавлені образної основи.

Образні фразеологічні одиниці варто перекладати, на думку Я. Рецкера, такими способами як : 1) збереження доцільної образності; 2) формування часткового образу; 3) повна видозміна образності; 4) зняття образності.

Загалом, поряд із традиційними видами перекладу (повні фразеологічні еквіваленти, часткові фразеологічні еквіваленти, описовий переклад) виділяють ще комбінований переклад, при якому фразеологічні одиниці можуть перекладатися декількома способами.

Охарактеризувавши, дослідження наведених лінгвістів щодо перекладу фразеологізмів, виділяємо основну їх класифікацію: 1) еквівалентний переклад фразеологічних одиниць з німецької мови на українську; 2) вільний переклад фразеологічних одиниць з німецької мови на українську; 3) вибіркового переклад фразеологічних одиниць з німецької мови на українську; 4) комбінований переклад фразеологічних одиниць з німецької мови на українську.

Для досягнення максимального результату адекватності перекладу фразеологізмів з німецької на українську мову, перекладач повинен уміти послуговуватись різними «видами перекладу».

Фразеологічні одиниці широко використовуються в літературних стилях. Досвідчений перекладач не повинен допускати неточностей у перекладі того або іншого фразеологізму. Без знання фразеології неможливо оцінити яскравість і виразність мовлення, зрозуміти жарт, гру слів, а іноді просто й зміст усього висловлювання.

Мета трансформаційного аналізу складається з основної класифікації мовних одиниць, де здатність чи нездатність перетворюється (трансформується) на інші одиниці. Якщо одна з досліджуваних одиниць допускає якусь трансформацію, а інша – ні, то такі одиниці належать до різних класифікаційних тематик. Трансформаційний аналіз практично застосовується у прикладній лінгвістиці, особливо в автоматичному перекладі (різні синтаксичні конструкції видозмінюються в основну інваріанту потім переходять у перекладацькі відповідники іншої мови).

Існує кілька можливих способів перекладу фразеологічних одиниць: 1) дослівна відповідність (еквівалент): Bei Nacht sind alle Katzen grau – Уночі всі коти сірі; 2) адекватний відповідник: Eile mit Weile – Хто спішить, той й людей смішить; 3) калькування: Ein Kalb darf kein Kalb bleiben – Не увесь час теляті телятком бути; 4) псевдоприслівна відповідність: Die Hand bleibt über, die nach dem Schatten greift – Свою тінь не доженеш; 5) описовий переклад: ein Auge zudrücken – закривати око; die Achseln zucken – знизувати плечима; die Nase rümpfen – морщити носа; auf großen Füße leben – жити на широку ногу; an der Nase führen – водити за носа.

Основними видами трансформацій є граматичні та лексичні.

Граматичні трансформації – це передусім першооснова речення (видозміна його структури) й інші заміни – синтаксичного та морфологічного порядку. Граматичні трансформації викликані різними причинами – є чисто граматичного або лексичного характеру, хоча основну роль відіграють граматичні чинники мовної відмінності. При порівнянні граматичних категорій й форм німецької і української мов звичайно виявляються такі явища як відсутність тієї чи іншої категорії в одній з мов; часткове спів падіння або повний збіг.

О. Дембровська в статті «Особливості перекладу фразеологічних одиниць сучасної німецької мови» вказує на необхідність граматичних трансформацій, котрі природно виникають лише в першому або другому випадку.

В українській мові, у порівнянні з німецькою, відсутні такі граматичні категорії, як артикль, а також інфінітивні та прийменникові комплекси й абсолютна номінативна конструкція.

Частковий збіг або розбіжності у визначенні та використанні відповідних форм і конструкцій вимагає граматичних трансформацій. До цього типу відносяться такі явища, як часткові розбіжності в категорії числа, невідповідності у формах пасивної конструкції, неповний збіг форм інфінітива й дієприкметника, деякі відмінності у вираженні модальності [7, с. 147].

Артикль (як означений, так і неозначений), незважаючи на своє значення, нерідко вимагає смислового застосування у процесі перекладу. Відомо, що

обидва артиклі мають займенникове походження: означений артикль походить від вказівного займенника, а неозначений – від неозначеного, який належить до числівника один. Первинне значення артиклів іноді виявляються в їхньому сучасному вживанні. У такому разі лексичне значення має зберігатися в передачі перекладу, інакше український еквівалент буде неповним і неточним, оскільки денотативне значення артиклів семантичне, є невід’ємною частиною всього смислового змісту речення.

В українській мові відсутні інфінітивні комплекси. Зате є часте використання граматичних непохідних трансформацій при передачі відповідних форм і конструкцій через деякі розбіжності в їх значенні та вживанні. Такі розбіжності прослідковуються, наприклад, у категорії чисел [7, с. 148].

Таким чином, переклад фразеологічних одиниць є надзвичайно складним явищем, вивчення якого вимагає своїх методів дослідження, а також використання даних інших наук – лексикології, граматики, стилістики, фонетики, історії мови, історії, філософії, логіки й країнознавства тощо. Для перекладу фразеологізмів важливий ступінь їх семантичної спаяності та їх функції у тексті. Ці дві релевантні ознаки виявляються тісно пов’язаними між собою.

РОЗДІЛ II

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

2.1. Семантичні ознаки фразеологізмів у німецькій літературі

Функціонально-семантичний погляд дослідження фразеології є головним елементом акту як німецької так і української комунікації.

Порівняння семантики фразеологічних одиниць двох мов досить складне, так як явище в контрастивній фразеології ще недостатньо досліджене.

Семантичну структуру фразеологізму утворює сукупність його семантичних складників, що знаходяться між собою в різних відношеннях. Слід зазначити відношення прямого протиставлення, які виявляються в семантиці фразеологічних одиниць між їх основними семантичними компонентами: 1) різні окремі значення полісемічні фразеологічні одиниці; 2) різні аспекти кожного окремого значення, в тому числі й конотативно-прагматичного, що містять додаткові, комунікативно-значущі соціальні та індивідуальні характеристики; 3) різні планові протиставлення в семантиці основної маси фразеологічних ядер – між фразеологічним значенням і структурно-компонентним значенням комплексу.

Названі компоненти фразеологічної семантики розчленовуються на семантичні компоненти й ознаки, що виступають не тільки як конституенти основних семантичних складових фразеологізму, але й як сполучна ділянка між ними.

В. Школяренко акцентує увагу на змісті фразеологізмів у порівнюваних мовах, що мають більш складну та різносторонню організацію, ніж, наприклад, зміст слів [36, с. 115].

Проблема порівняльного аналізу фразеологічних систем полягає в розгляді формально-семантичних структур фразеологічних ядер, тобто дослідженні співвідношення їхніх структур плану змісту й вираження.

Характеристика семантичного аналізу лексичних складників фразеологізмів, їхня роль у загальному значенні фразеологічного ядра знаходиться в тісному зв'язку з проблемою семантичної монолітності й розпаду.

Мова йде про різні способи розподілу членів семантичних фразеологізмів за його лексичними компонентами, тобто ступінь так званої семантичної спорідненості / нерозкладності й протиставленого їй семантичного розчленування.

Спостереження В. Школяренко свідчать, що семантичний розпад сталих словосполучень відсутня в усіх випадках, коли комплекс не піддається повному переосмисленню всього компонентного складу: *blinder Passagier*; *schwarzer Markt*; в українській мові: накивати п'ятами; ловити гав.

Семантична нерозкладність наявна лише у фразеологічних єдностей та частині фразеологічних виразів (сталих, стійких фраз) *dicke Luft* – «die Gefahr»; *etw. übers Knie brechen* – *etw. schnell, gewaltsam entscheiden*, *Morgenstunde hat Gold im Munde*; в українській мові: покірне телятко; не остання спиця в колесі; не святі горшки ліплять, у семантиці яких повністю відсутні диференціальні семи лексем *dick* і *Luft*, *Knie* і *brechen*; телятко, спиця, колесо, святі, горшки, ліпити.

Ступінь семантичної значущості компонентів фразеологічних одиниць в німецькій та українській мові засвідчують матеріали дослідження, котрі лежать між нульовим і максимальним, не досягаючи, у більшості випадків, ні тієї чи іншої межі [36, с. 117].

У німецькій і українській мовах виділяють три основні типи семантичної значущості окремих компонентів суцільнооформлених фразеологізмів: 1) заперечна; 2) непряма; 3) пряма.

Заперечна значемість складників проявляється у відсутності спільних семантичних елементів словникового значення компонента-лексеми та в сукупному загальному значенні фразеологічного ядра.

Заперечна значимість усіх компонентів фразеологічного ядра означає повну семантичну нерозчленованість. Так, фразеологічне значення не

концентрується на прямих чи переносних значеннях складників, а спирається на ситуаційний зміст.

Непряма значемість елементів – певне співвідношення між загальним значенням фразеологізмів з поданим членом і його семантикою при самостійному вираженні. Співвіднесеність може бути визначена та наявною у прямому значенні слова семи, на якій засновується значення низки фразеологічних одиниць з поданим елементом. Такий компонент відіграє роль семантичного ядра фразеологізму. Наприклад, у семантичній мікроструктурі прямого значення «голова» (Kopf) можна підкреслити групову «сему» – частина тіла, а також диференціальні семи «що містить мозок», «життєво важлива», «верхня», кожна з яких лежить в центрі особливого переносного значення самого слова, а також в основі групи фразеологічних ядер зі складником «голова» (Kopf): ein heller/flacher Kopf, j-m den Kopf waschen, den Kopf hängen lassen, sich den Kopf zerbrechen, den Kopf in den Sand stecken, Hals über Kopf, в укр. мові: світла / пуста голова, намилити к.- н. голову, похнюпити голову, сушити собі голову, ховати голову в пісок. Фразеологічні ряди такого типу являють собою семантичні групи, в яких групова сема асоціюється з семантичним елементом, а інші компоненти виступають у ролі носіїв диференціальних сем. Відкрита можливість неповного розподілу семного складу на лексичні компоненти фразеологізму. Семантичне співвідношення «слово – фразеологічний компонент» здійснюється не прямо, а через сукупне значення фразеологічних ядер.

Пряма значущість компонентів – семантична виокремленість членів. Характерна для цілих класів сталих словосполучень, таких як фразеологізовані словосполучення, аналітичні конструкції, лексичні єдності, стійкі фрази, що не мають повного переосмислення. Варто зазначити, що семантична розчленованість фразеологічної одиниці, автономність її компонентів зумовлюється низкою факторів, які є характерними для німецької й для української мов, але діють з нерівною силою.

В. Школяренко вказує на фактори впливу розчленування фразеологізмів:

Перший фактор розчленування фразеологізмів має структурно-семантичний характер. Суцільнооформлені фразеологічні ядра відносяться до семантичного розподілу в міру ускладнення їхньої синтаксичної структури й збільшення обсягу. Питома вага семантично розчленованих фразеологізмів наростає від прислівникових та іменних до дієслівних й далі.

До предикативних фразеологічних ядер відносять максимальний рівень стійких фраз, наприклад прислів'я.

Семантично-автономні компоненти або групи членів розпадаються зазвичай на фразеологізми, котрі мають у своєму складі структурно необов'язковий компонент, наприклад, образні означення при іменникові. Майже всі структурні групи «прикметник + іменник» і «іменник + іменник» усередині дієслівних фразеологічних одиниць і стійких речень семантико-автономні: *eine harte Nuss knacken*; *leeres Stroh dreschen*; *alten Kohl aufwärmen* (*alter Kohl* – „alte Geschichten“); *den letzten Triumph ausspielen* – (*der letzte Triumph* – *der letzte* «Vorteil»); *stille Wasser sind tief*; в укр. мові: товкти воду в ступі; твердий горішок; тиха вода греблю рве.

Другий фактор розчленування фразеологічних одиниць носить семантичний характер. Якщо в семантичній структурі фразеологізму є конкретно-предметна сема особи, то вона отримує окреме вираження через ім'я або іменну групу у складі фразеологічного ядра: *ein Hecht im Karpfenteich* (*ein aktiver, betriebsamer Mensch in einer passiven Umgebung*); *sich einen Goldfi sch angeln* (*ein reiches Mädchen heiraten*); *Neue Besen kehren gut* (*Neue Vorgesetzte sind besonders eifrig*); в укр. мові: ловити золоту рибку; шукати багату наречену; нова мітла гарно замітає; нове сито само сіє.

Третій фактор – лексико-семантичний характер з безпосередньою розкриванністю парадигматичних зв'язків між фразеологічними компонентами й лексико-семантичною системою мови.

Семантична автономність складника стає результатом його входження до ряду комплексів, між якими існують часткові формальні й відповідні часткові смислові відмінності: *die Saat geht auf* – *die Tätigkeit beginnt Resultate zu bringen*.

Компонент *Saat* є центральною частиною й інших семантично порівняльних словесних комплексів: *die Saat in den Baden legen; die Saat bringt Früchte; wie die Saat, so die Ernte*; в укр. мові: *яке посієш, так і пожнеш* (прислів'я).

Спільний семантичний показник *Tätigkeit* – діяльність, що містить автономне значення компонента.

Перші два фактори виступають мовними тенденціями й ведуть до потенційного семантичного вичленування компонентів, третій показник (лексико-семантичний), котрий забезпечує семантичну виокремленість компонента, яка означає семантичний розпад неповної ідіоматичності. Семантична виокремленість складників означає також неповну сталість, оскільки можливі заміни компонентів й різні структурно-семантичні трансформації фразеологічних одиниць.

Розглянуті чинники є характерними для німецької й української мов, але варто зазначити, що основний лексикосемантичний чинник семантичного розчленування має в німецькій мові ширше поле дії. Така зумовленість є важливою відмінністю розвитку основних частин мови – іменника, дієслова в зіставних мовах.

Німецька мова має великі можливості варіацій лексичної семантики, а також певні можливості змін структурних значень у рамках суцільнооформленого іменника та суцільно-оформленого дієслова.

Німецька мова значно поступається українській, особливо в плані вираження різноманітних структурних значень (видо-часових, суб'єктно-об'єктних). Так, німецька мова має більш розвинену дієслівну фразеологічну систему, котра відрізняється від української основним диференційованим набором реляційних структурних значень граматичної спрямованості.

Різниця фразеологічної системи німецької мови складає відносно високий потенціал нейтральних елементів у суцільно-оформлених фразеологічних ядрах, до яких можна віднести займенники, числівники, прикметники і, особливо, дієслова з найбільш узагальненою семантикою, які виконують структурну функцію: *haben, werden, kommen, bringen, geraten, sitzen, setzen, halten, helfen*,

machen.

За допомогою таких дієслів утворюється значна частина фразеологізмів. Наприклад: *in die Klemme geraten, in der Klemme sitzen, j-m aus der Klemme helfen*.

Дієслова широкої семантики відіграють важливу роль у німецькій фразеології. Вони мають широке, узагальнююче, «нейтральне» значення, котре семантично узгоджується з іншим елементом фразеологічного ядра в його прямому та переносному значеннях: пряме значення – *das Theater geht los = die Aufführung beginnt*; переносне значення – *der Streit / das Getue beginnt, geht los; geht los*.

На функціонально-семантичний аспект фразеологізмів також впливає стилістичне забарвлення слів. Адже, в усному й писемному мовленні, фразеологізми використовуються з цілком достатньо виразною стилістичною метою.

Л. Рудницька послуговується тим, що мисленнєва та почуттєва ділянки людини відтворюються, відображаються фразеологізмами зосереджено, експресивно, глибокозмістовно, яскраво й почуттєво-емоційно. Неемоційних, стилістично незорієнтованих фразеологізмів не буває. За найрізноманітніших мовленнєвих ситуацій вони сприймаються своєрідними й образними членами мовлення.

Дослідження функцій фразеологічних ядер у чітких мовленнєвих умовах, зокрема в художніх текстах, дає можливість доцільно визначити стилістичне навантаження, точніше розкривати особливості самих фразеологізмів.

На основі цього, В. Русанівський виділяє три групи фразеологізмів, в яких відображається значення фразеологічних компонентів на семантико-стилістичному забарвленні: фразеологізми, до яких входить розмовний стиль (переважно з виразно зниженим забарвленням): 1) *замакітриги голову, зарубати на носі, мати олію в голові, стерти на табаку*; 2) фразеологізми, що належать до книжних стилів (здебільшого з піднесено-урочистим забарвленням): *зімкнути лави, наріжний камінь, перейдений етап, ставити з ніг на голову, усіма фіброми*

душі; 3) стилістично нейтральні фразеологізми (найменш експресивно забарвлені): залишити слід, милувати око, розправити крила, спинитися на півдорозі, спільна мова, тішити себе надією [21, с. 132].

Фразеологічні одиниці особливо доречні в художніх доробках, які значною мірою застосовуються в розмовно-побутовому мовленні. Від того, як письменник використовує елементи фразеології, залежить його індивідуальний авторський стиль та часткове розгортання сюжету в творі, природність художніх образів. Точного визначення стилістичного забарвлення окремо взятого ядра може не існувати, оскільки багато з них розширили сферу свого вживання, змінили функціонально-стильове навантаження.

Так у німецькій і в українській мовах можна виокремити одні й ті ж самі чинники семантичної членованості фразеологічних одиниць й семантичної автономності їхніх елементів. Однак фактори німецької мови діють інтенсивніше.

З даного аналізу, спостерігаємо спільність у німецькій мові та в українській мові, котра полягає в поєднанні семантичного й стилістичного колориту фразеологічних одиниць.

2.2. Властивості топонімів у фразеологічних одиницях

Топоніми – позначення різних географічних об'єктів, населених пунктів, гір, лісів, полів, місцевостей, водойм.

У ономастиці як науковій дисципліні всі ці різновиди топонімів мають свої специфічні позначення. Найважливішу групу серед топонімів становлять Ortsnamen (назви населених пунктів) і Flurnamen (назви місцевостей, що прилягають до населених пунктів, – Feld, Wiese, Weide, Gurten). Третім важливим різновидом топонімів є гідроніми – назви водних басейнів, річок, озер, які позначають німецьким терміном Gewässernamen. Також, великі географічні простори становлять Landschaftsnamen [29, с. 156].

Власні назви є важливим показником лексичної системи будь-якої мови.

Вони посідають чільне місце в мовній світовій картині, адже індивідуалізують і називають людей, предмети, явища, що їх оточують. Кількісно оніми значно перевищують загальні назви окремої мови, тому їхню роль у житті суспільства важко переоцінити.

Власні назви не лише формують окрему систему, а й інтеграцію в лексичну систему мови в цілому, тому вони неоднаково функціонують у мовних системах і відповідних культурах.

Топоніми європейських мов, маючи багато спільних рис, вирізняються неповторністю й оригінальністю, яка відбиває бачення світу народом і місце людини в ньому. Вивчення пропріальної лексики різних мов в порівняльному аспекті дозволяє не лише констатувати спільні типологічні риси власних назв як мовної універсали, а й з'ясувати ті їх особливості, що притаманні лише певному національно-культурному простору. Щодо граматичних особливостей власних назв, то вони значно зумовлені структурою конкретної мови, а тому ступінь формальної диференційованості власних і загальних назв у різних мовах може не співпадати. Відомо, що однією із специфічних рис іменників у німецькій мові, на відміну від української, є вживання іменника разом із службовим словом – артиклем. Він є показником роду, числа і відмінка іменників, а також слугує формальним засобом вираження категорії означеності та неозначеності. Вживання артикля перед власною назвою не завжди регулюються певними правилами, навіть навпаки – відсутність артикля перед онімом вважається нормою [29, с. 14].

У німецькій мові власні назви залежно від уживання з артиклем утворюють досить виразні дистрибутивні підкласи, які досить суперечливо співвідносяться з узгоджувальними та семантичними розрядами. Імена людей, клички тварин, топоніми середнього роду при безатрибутивному вживанні не супроводжуються артиклем і тому протиставляються загальним назвам й іншим власним назвам.

О. Петрова розмежовує використання топонімів у німецькій мові та українській мові. Німецькі топоніми, на відміну від української мови, де рід

іменника визначається його формою або родом загальної назви (наприклад, Нове Делі), у німецькій мові існує відповідність між семантичними підкласами топонімів і їх граматичним родом, яка має деякі виключення. Навіть у межах однієї групи топонімів спостерігається розбіжності в уживанні артикля. Щоб виділити групи топонімів за наявністю або відсутністю артикля, слід ураховувати або тематичні, або внутрішні структурні ознаки. Беручи до уваги ці критерії, можна виділити такі групи топонімів:

1) Назви частин світу, населених пунктів, країн тощо, якщо вони середнього роду, вживаються без артикля: Deutschland, Italien, Brüssel, Paris тощо.

2) Топоніми *pluralia tantum* уживаються з артиклем: die Alpen, die Karpaten, die Kordillieren, die Philippinen, die Bermudas, die USA, die Niederlande тощо.

3) Назви держав, до складу яких входять апелятиви та їхні аббревіатури вживаються з означеним артиклем: die Bundesrepublik Deutschland (die BRD).

4) Означений артикль вживається з назвами країн та їх частин із суфіксом -ei: die Slowakei, die Türkei, die Mongolei. У деяких топонімах уживання означеного артикля неможливо пояснити ані тематично, ані за структурою: die Krim, der Libanon, die Schweiz, die Pfalz, die Steiermark.

Назви гідронімів, оронімів і урбанонімів уживаються з означеним артиклем (наприклад: der Rhein, das Mittelmeer, der Montblanc, der Harz, der Alexanderplatz, die Friedrichstraße тощо).

Топоніми, які вживаються без артикля, супроводжуються означеним артиклем, коли вони вживаються як загальна назва у значенні порівняння: Hamburg ist das das Venedig des Nordens .

Структурна мотивація німецьких топонімів часто суперечить їх тематичному поділу, наприклад, die Stadt, але das burgenlandsche Eisenstadt, der Berg, але das heutige Lemberg, die Burg, але das im Norden liegende Hamburg. Тому при класифікації топонімів за родовою ознакою варто використовувати тематичний, а не структурний принцип.

Топоніми, як і будь-яка лексична одиниця, можуть використовуватися як

стилістичні марковані. Це відбувається за рахунок їх здатності піддаватися метонімічно і метафоричному перенесенню. Семантико-стилістична класифікація топонімів включає дві великі групи кількісних і якісних топонімів. Ділення відбувається за двома підставами семантичних змін в топонімах і їх вживання в тексті [36, с. 15].

В. Волощук аналізує специфіку топонімів. За словами В. Волощук: «назва місця завжди зберігає сліди подій, із ним пов'язаних, тобто має просторово-часові та інформаційні характеристики. У звичайному вжитку основною функцією топоніма є ідентифікація, хоча нерідко з топонімом пов'язані різноманітні асоціації, у тому числі емоційні, естетичні та символічні, що дають йому змогу виконувати характеристичну, тобто предикативну, функцію. Образно-асоціативна природа географічних назв лежить в основі їх багатого стилістичного потенціалу, що значно посилюється в поетичному мовленні. Завдяки стилістичному потенціалу топонімічних назв автор збагачує художнє мовлення, наснажує рядки творів виразністю, експресією, доносить до читача ідею творів, висловлює своє бачення навколишнього світу, можливо, навіть проявляє фантазію щодо мандрівок [36, с. 88].

Стилістично марковані топоніми реалізують у художньому контексті свій потенційний сенс, що дає топонімам можливість стилістично актуалізуватися. Ці топоніми наділені екстралінгвістичними параметрами, культурно-історичною та національною інформацією. До того ж саме ці топоніми є носіями не лише актуальної інформації; вони зберігають соціально-історичну, інтелектуальну, експресивно-емоційну, оцінну, естетичну, харак-теризуючу, ідеологічну, символічну інформацію загальногуманістичного й конкретно національного характеру. Ця інформація і становить соціально-історичний, національно чи інтернаціонально обумовлений компонент смислової структури топонімів.

В. Волощук у статті «Стилістичний потенціал топонімікону в короткому німецькому оповіданні» вказує на різні стильові функції топонімів. Наприклад: узагальнено-символічна функція.

Під узагальнено-символічною функцією розуміємо використання топоніма

з метою конкретизованого висловлювання, будь-якого узагальненого поняття.

У літературознавстві узагальнено-символічна функція зазвичай розглядається як троп, що в поетичній мові умовно означає суть якогось явища з певного погляду. Тобто це такі слова та вирази в художньому творі, які використовуються в переносному значенні з метою посилити образність мови, художню виразність мови. Наприклад: *Sie denkt an Rom.* – Вона думає про Рим. Астіонім Рим є символом спасіння душі та мрії, бо головна героїня оповідання дуже тендітна, вродлива дівчина, котра стежить за останніми тенденціями сучасного світу. Вона мріє відвідати Рим і сфотографувати всі місця, але вона залежна від «пігулок щастя» – аспірину, тому мрія побачити Рим для дівчини є нездійснена.

Наведемо приклад використання гідронімів: *Wie pausenlos lustig ist das alles und kostet war, so gedrängt alles, hier das Südseeparadis, bunt wie ein Faschingslokal, und dort schon, ein Sprung nur, das steile Minarett und der bollernde Planwagen für die kleine Prarie!* – Наскільки все це було безперервно весело та було того вар-тим, усе таке тісне, тут рай Південного моря, барвистий як карнавальне кафе, а там уже лише один стрибок – тут стрімкий мінарет і громохкий фургончик для маленької прерії!

Гідронім Південне море – назва Тихого океану, емоційно описується автором, порівнюється його яскравість із барвистим карнавальним кафе. В оригіналі використана назва *das Südseeparadis*, у перекладі – «рай Південного моря», автор навмисно не вжив тривіальну назву Тихого океану для підсилення яскравого символізму неземного куточка.

Не менш важливою для топонімів є емоційно-експресивна функція, коли топоніми вказують на вираження емоцій, оцінки емоційного стану героя або автора. Топоніми, які мають емоційно-експресивний потенціал, беруть участь у формуванні аксіології образів і створюють загальний емоційний колорит твору. *Daß Hitler die ihm aufgetragenen Arbeiten zur Zufriedenheit seiner großen Geldgeber ausführte, blieb nicht ohne Folgen für Friedrich B., Inhaber einer Fleischerei in S. in Mecklenburg.* Той факт, що Гітлер проводив доручені йому роботи для

задоволення його важливих кредиторів, не залишився безрезультатним для Фрідріха Б., власника м'ясного магазину в С. у Мекленбурзі [52, с. 209].

Іронічний підтекст має вживання невідомого астроніма С. у регіоні Мекленбург, адже мається на увазі, що, щоб не діялося в Німеччині за часів правління Гітлера, все одно кожен постраждає від його будь-яких дій. Будь-яке містечко могло бути на його місці в оповіданні. Саме іронія зумовила емоційність топоніма.

Фразеологічні одиниці в поєднанні з топонімами мають однакове етично-моральне значення.

Фразеологізми, які містять власні назви, не утворюють з точки зору структури окремої групи та, власне, не відрізняються від фразеологізмів інших типів. Наявність фразеологізмів такого виду дає можливість виділити їх в окрему групу та проаналізувати з етимологічної та семантичної точки зору.

За етимологією власних назв виділяємо п'ять груп фразеологізмів:

1) Ідіоми, які містять назви німецьких реалій, наприклад, *Nürnberger Trichter* – нюрнбергська воронка (чарівний засіб, за допомогою якого можна без зусиль здобути знання).

2) Фразеологічні словосполучення з власними назвами, які виникли за межами Німеччини – в Австрії або Швейцарії, наприклад, *Wasser in die Limmat / Reuß tragen* (робити щось непотрібне, зайве, марну роботу).

3) Поєднання фразеологічних зворотів з назвами не німецьких (іншомовних) реалій, наприклад, *guter Onkel aus Amerika* (добрий дядько з Америки, багатий родич); ідіоматичні конструкції, запозичені з інших мов, наприклад, *da ist Holland in Not/in Nöten* (панує нужда, нестатки, злидні, біда); *Gang nach Kanossa* (покірно просити пробачення, принижуватись, коритись, показати розкаяння, покірно давати обіцянку).

4) Мовленнєві звороти, які містять власні назви, що походять з античного казкового світу, міфології, наприклад, *Eulen nach Athen tragen* (робити щось непотрібне, зайве, марну роботу).

5) Фразеологізми, які містять біблійні власні назви, наприклад, *über den*

Jordan gehen (перейти через Йордан – померти) [52, с. 225].

І. Ісаєва, Н. Сабанська стверджують, що при перекладі фразеологізмів з однієї мови на іншу, зіштовхуємось з культурними, лексичними, прагматичними, семантичними труднощами. Причиною виникнення проблем при перекладі фразеологізмів є вже сама особливість фразеологічних висловів, оскільки вони являють собою експресивно забарвлену мовленнєву одиницю на відміну від інших не експресивних одиниць, їх замінюють і виконують певну функцію в акті комунікації. Щоб досягнути семантико-прагматичної відповідності між мовою оригіналу та мовою перекладу перекладач повинен зробити вибір між безеквівалентністю, частковою еквівалентністю та повною еквівалентністю фразеологізмів.

Якщо німецький фразеологізм не має відповідника в українській мові – ми говоримо про безеквівалентність. В першу чергу це фразеологічні одиниці, які не мають схожого денотативного значення, оскільки стосуються реалій або традицій німецькомовних країн як, наприклад, Frankfurter Würstchen (так жартівливо називають мешканців міста Франкфурт), letzte Grüße aus Davos (Arosa) (сухотний кашель, глухий кашель з хрипами), einem den Schweden wünschen (бажати комусь великого нещастя). Безеквівалентність характерна для фразеологізмів, що походять з літературних творів, наприклад, sich wie ein Reiter auf dem Bodensee fühlen (почуватись невпевнено). До безеквівалентних фразеологізмів належать також ті, що містять власні назви та мають жартівливий характер, до них дуже рідко можна підібрати еквіваленти в інших мовах, наприклад, nach Speyer appellieren (тоншити, блювати).

Аналізуючи вищесказане можна зробити висновок, що за відсутності повного еквіваленту перекладач повинен підібрати відповідний фразеологізм та визначитись з варіантом його пристосування до мовних норм мови перекладу та мовленнєвої ситуації.

2.3. Функції фразеологічних одиниць із використанням стилістичного забарвлення

Лінгвостилістична концепція дослідження фразеологічних одиниць складається з певної систематизації на конкретизованих рівнях. Стилiстична класифікація розглядається в двох принципах: 1) типологічний поділ фразеологічних одиниць; 2) загальна характеристика в лінгвостилістиці.

Так, наприклад, М. Зиморя поділяє фразеологічні одиниці на три рівні: 1) міжстильова фразеологія; 2) розмовнопобутова фразеологія; 3) фразеологія книжна.

1) До міжстильових фразеологізмів відносяться фразеологізми – прості найменування об'єктивної дійсності без будь-якої їх оцінки. Ці сполуки слів, без сумніву, стилістично нейтральні.

2) До розмовно-побутових зараховуються фразеологізми, що мають вужчу сферу застосування /вони вживаються майже виключно у розмовній мові/ і «знижене» експресивно-стилiстичне забарвлення / лайливості, іронії, зневаги, фамільярності.

3) До книжних належать фразеологізми типу майже виключно писемна мова. Їм притаманне специфічне «підвищене» експресивно-стилiстичне забарвлення / книжності, урочистості, патетичності. М. Шанський відносить фразеологічні архаїзми.

Загалом фективність фразеологічних одиниць виявляється чітко тоді, коли застосовується метод стилістичного експерименту. Наприклад: *ins Stocken kommen* – зупинитися – предметно-логічний елемент, експресивний – в потенції і визначається контекстом; *etw. in Bewegung bringen (setzen)* – привести щонебудь в рух, у дію – предметно-логічний чинник, експресивний – в потенції і визначається контекстом; *ab und zu* – предметно-логічна ознака [9, с. 68].

З наведених прикладів, спостерігаємо, що значення усіх фразеологізмів містять як предметно-логічний, так і експресивний елементи. Вони виявляють себе за допомогою різних засобів / найчастіше їх комбінацією є понятійний

зміст, закріплений за даним звуковим комплексом, специфікою лексичних компонентів, закладеним у звороті та ін. Для виявлення цих ознак деякі типи фразеологізмів слід розглядати у двох вимірах – парадигматики та синтагматики.

Поняття бінарності в значенні, наявність і співвідношення в ньому чинників спричиняє таку стилістичну класифікацію фразеологізмів: 1) фразеологізми, в яких актуалізовані одночасно предметнологічний та експресивний інгредієнти, наприклад: *aus dem Leben scheiden, ins Gras beissen, jmdm einen Korb geben, Auge um Auge, Zahn um Zahn, Das also war des Pudels Kern, flank wie eine Affe*; 2) фразеологічні одиниці, в яких предметно-логічний компонент виступає потенційною можливістю, наприклад: *Himmel noch (ein) mal! Ach, du lieber Himmel! Der Himmel gnade dir! Ei der Daus!*; 3) фразеологізми, в яких експресивний компонент виступає потенційною можливістю. Вони становлять відносно невелику групу. Це, як правило, аналітичні конструкції: *zum Zeit zu Zeit, ins Stocken kommen, zum Ausdruck bringen*.

Здатність фразеологізмів виконувати ту чи іншу зображальну функцію ґрунтується на їх конотативному значенні. Фразеологізмам властива велика образність, емоціональність, експресивність, стилістична забарвленість, потенційна здатність до модифікації. Все це сприяє динамічності фразеологізмів, визначає їм певне місце в текстах художньої літератури [9, с. 146].

Фразеологія широко використовується як засіб художнього відтворення у різних жанрах художньої літератури. Стилістичне використання фразеологізмів багатогранне. Це стосується як функцій, які вони виконують в тексті, так і різновидів функціонування фразеологізмів; на цю особливість варто зважати перекладачам. Звісна річ, вони можуть використовуватися в мовленні у їх загальноприйнятій формі і зазнавати тих чи інших змін. На особливу увагу заслуговує модифікація фразеологічних одиниць. Інтерес викликає і сама техніка модифікації, і її функціонально-стилістичне навантаження

Фразеологічним одиницям притаманні семи антико-стилістичного потенціалу. Вони не є постійною величиною, і в процесі мовлення можуть змінюватися в залежності від контексту, завдяки чому збільшується діапазон

використання фразеологізмів, як засобів художнього зображення. Арсенал способів творчого використання фразеологізмів у художній літературі дуже багатий. У цьому зв'язку доцільно зупинитися на найбільш розповсюджених способах та прийомах використання фразеологізмів в узуальній та okazіональній формах

Поняття узуальне та okazіальне вживання фразеологізмів розрізняється в залежності від того, чи зазнає фразеологізм якоїсь / зовнішньої чи внутрішньої / видозміни. Узуальним вважається вживання фразеологізмів без будь-яких перетворень значення, структури чи компонентного складу / функція фразеологізмів у даному контексті до уваги не береться. Якщо ж значення, структура чи компонентний склад фразеологізмів зазнали змін, то має місце okazіональне вживання фразеологізмів. При узуальному використанні фразеологізмів треба враховувати і їх функціональне навантаження. Якщо фразеологізм не зазнав жодних змін, але підсилює створений ним стилістичний ефект, то іноді говорять про його okazіональне вживання. Підсилення експресії можна досягти за допомогою різних стилістичних прийомів: відокремлення, наростання, фразеонабір, повне повторення.

Я. Баран, М. Зимомря наголошують на тому, що таке застосування фразеологізмів конфігурацією першого ступеня okazіональності.

Я. Баран, М. Зимомря розрізняють ще дві ступені okazіональності: другий і третій. В конфігурації другого ступеня okazіональності реалізуються okazіонально перетворені фразеологізми. В конфігурації цього типу фразеологізм зазнає змін. Може змінюватись його значення, структура чи компонентний склад. Конфігурація третього ступеня okazіональності / або конвергенція – термін запропонував М. Ріффатер, полягає у поєднанні двох або більше стилістичних прийомів. Фразеологічну конвергенцію утворюють фразеологізм і його стилістичний контекст [9, с. 72].

Дослідження стилістичних функцій фразеологізмів – одне із завдань стилістики декодування. Порядок дослідження такий: 1) виявлення і виділення з тексту фразеологізмів; 2) визначення їх смислу, 3) аналіз контексту та

зіставлення його з образною системою усього твору; 4) визначення стилістичної функції фразеологізмів. Аналізуючи художній твір, необхідно враховувати відомості про автора, епоху, на яку припадає його поява.

Широке застосування знаходять фразеологізми, як засіб художнього зображення в їх узуальній, загальноприйнятій формі. Однією з основних функцій фразеологізмів є увиразнення образності мовлення, наприклад: 1) *Dir lackieren wir auch mal die Fassade (Wer einmal aus dem Buchnapf frisst)*; 2) *Dabei war sein Zuhause keine drei Stunden weit weg, am Schwielowsee. Sein Hof käme ganz auf den Hund (Die Toten bleiben jung)*. Фразеологізмом «*j-m die Fassade lackieren*» – «розмалювати комуністичну фізіономію / вивіску», *auf den Hund* – «занепадати», притаманна яскрава образність і високий ступінь експресивності. Цю функцію можна назвати універсальною, оскільки вона неодмінно супроводжує інше навантаження фразеологічних одиниць.

Важлива роль належить фразеологізмам, як засобу впливу на соціальну та індивідуальну поведінку людей, тобто, як засобу досягнення бажаного прагматичного ефекту. У такій функції Б. Келлерман вживає, приміром, приказку «*Lieber tot als Sklave*» – «Краще смерть, ніж рабство», так письменник прагне сформулювати у читача думку про необхідність виступу проти фашистського режиму.

Наприклад, нерідко фразеологізми вживаються для виділення ідеї твору. Так, у п'єсі «*Mann ist Mann*» Б. Брехта вживається п'ять разів фразеологізм «*einer ist keiner*». Письменник використав його на початку, в середині і в кінці п'єси для підкреслення головної ідеї. Сильною є людина – лише з масою. Ця приказка служить лейтмотивом п'єси, але одночасно виконує і другу функцію. Вона виражає іронію, бо сама ця маса, яку зобразив Б. Брехт – фальшива.

Фразеологізм «*Austreibung der Händler aus dem Tempel*» служить заголовком до частини п'єси Б. Брехта «*Die heilige Johanna der Schlachthöfe*» і допомагає розкрити зміст, ідею цієї частини, де мовиться про вигнання Йоанною багатіїв з дому «Армії спасіння». Часто письменники використовують фразеологізми в ролі епіграфів. Так, до третього акту згадуваної уже п'єси «*Die*

Rundköpfe und Spitzköpfe» Б. Брехт використовує приказку «Kommst du mit fischen? – fragte der Fischer den Wurm». – «Підемо разом рибалити? – запитав рибалка у черв'яка». Письменник іронізує над демагогією пророка Іберіна, який розділив народ країни на дві раси – круглоголових і остроголових, або чухів і чіхів, закликавши чухів – незалежно від їх соціального положення – виступити під його прапором проти чіхів, оголошених ним ворогами народу. За допомогою фразеологізму Б. Брехт показує демагогію, розраховану на обдурення: селян-чухів чекає доля черв'яка.

Надзвичайно часто використовуються фразеологізми для характеристики персонажів. Вони можуть служити допоміжним і одним із основних засобів створення портрета; з їх допомогою можна розкривати внутрішній світ персонажів, визначати їх душевний стан в якийсь момент, чи характеризувати їх окремі вчинки, дц, намалювати зовнішній вигляд, створювати мовні портрети.

Так, у п'єсі «Leben des Galilei» Б. Брехт створює цілий ряд образів вчених і духовних сановників, мова яких пересипана науковими термінами, афоризмами, біблійними зворотами, наприклад: ein Apfel vom Baum der Erkenntnis, Wenn es keinen Gott gabe, müsste man ihn erfinden, die Wahrheit ist das Kind der Zeit.

Слід відзначити використання фразеологізмів, як композиційно-архітектонічний засіб. Яскравий приклад композиційної побудови твору за допомогою фразеологізмів зустрічаємо в баладі Б. Брехта «Ballade vom Weib und dem Soldaten». Б. Брехт використовує фразеологізми на протязі усього твору, побудованого у формі діалогу: солдат з дружиною сперечаються на тему війни. Вояк виправдовує свій відхід на війну і жадобу до подвигів. Його підтримують товариші. Дружина благає поступити розумно і попереджує про небезпеку.

Балада починається зворотом: «das Schiessgewehr schießt und das Spieß» Зміст звороту дуже абстрактний. Він звучить, як епіграф до балади і є своєрідною тезою до всіх доводів жінки [9, с. 82].

Фразеологізми можуть завершувати строфу або й цілий вірш. При такому використанні фразеологізмів хід викладення думки у творі йде від конкретного

до абстрактного: розповідь про конкретні події завершується абстрактним висновком.

За словами Ш. Баллі: «Жоден письменник не може задовольнитися неопрацьованими ресурсами загальної мови». Таке твердження якнайкраще розкривається при аналізі використання фразеологізмів у творах художньої літератури, зокрема, в класиків В. Шекспіра, Й. Гете, Т. Шевченко, Ш. Петефі.

Необхідність оновлення загальновідомих зворотів зумовлена естетичною потребою, а також іншими мовними причинами, що викликають інтерес з теоретичної точки зору. Досить поширені терміни «розклад» і «деформація» фразеологізмів, хоч вони найменше придатні для цього.

«Розклад» означає поділ на складові частини, внутрішній розпад вказує на довільність процесу дії. «Деформація» означає зміну форми. Жоден з них не відповідає процесу авторських застосувань над фразеологізмами.

Термін модифікація має перевагу, бо, по-перше, означає видозміну чогось, що характеризується появою в об'єкті нових ознак, властивостей і в однаковій мірі відповідає повній і частковій зміні фразеологізмів, а, по-друге, вказує на активне втручання зі сторони. Вибір терміна «модифікація» стосується, головним чином, позначення явища в цілому як такого. Із столі стичних міркувань вживається також «зміна» та «перетворення».

Модифікацію фразеологізмів не слід плутати із змінами, що виникають стихійно, спонтанно, безпосередньо в процесі спілкування (цих змін, як правило, носії мови не помічають). Зміни фразеологізмів у художніх і публіцистичних творах мають явно цілеспрямований характер.

Зміни фразеологізмів можуть бути внутрішніми та зовнішніми. Під внутрішніми змінами слід розуміти ті випадки перетворень, коли зміни зазнає зміст зворотів – а) внутрішні зміни, що стосуються значення; б) зміни, що стосуються внутрішньої і зовнішньої сторін фразеологізмів. Сюди належить заміна окремих компонентів, нарощування, утворення моделі та ін. Внутрішні зміни приводять до утворення нової якості у лексичних одиниць, а, отже, і до перерозподілу знаків мовної системи. Модифікації, таким чином, набувають

характеру мовних знаків. Основою, яка дає змогу здійснити цей вид модифікації фразеологізмів, є бінарність в лексичному значенні мовного знака. Під зовнішніми змінами розуміємо різні морфологічні чи синтаксичні зміни у звороті. Цей вид модифікації доцільніше було б назвати формою вживання фразеологізмів, оскільки він не впливає на зміну смислу мовних знаків. Зовнішні зміни ґрунтуються на граматичних властивостях лексичних одиниць. Можливість авторських перетворень опирається на основі властивості фразеологізмів, мовну стійкість сполук, нарізнооформленість і семантичну цілісність. Спроби перетворень зумовлюють таку класифікацію модифікованих фразеологізмів: 1) Зміна фразеологізмів без порушення їх синтаксичної структури; 2) зміна фразеологізмів внаслідок зміни їх синтаксичної структури.

Цікавим фактом є те, що кожна авторська модифікація фразеологізму викликається певними стилістичними міркуваннями. Вона пов'язана з ефектом «ошуканого» чекання у процесі сприйняття. Суть цього ефекту полягає в тому, що на фоні звичного виникає елемент малої ймовірності, який чинить опір рецепції. Він вимагає зусиль з боку читача, а значить діє на нього сильніше.

На цій пр концепції ґрунтується ефект відчуження (), який м послуговувався у творчій практиці Б. Брехт. Він стверджував: «Ефект відчуження полягає в тому, що річ, яку треба довести, на яку треба звернути увагу, із звичної, відомої, що лежить перед нашими очима, перетворюється в особливу, що впадає у вічі».

Таким чином, зображувальна значимість фразеологізмів може змінюватись в залежності від контексту, словесного оточення в якому вони знаходяться.

Незалежно, на якому рівні лінгвістики граматичному чи стилістичному, фразеологізми використовуються, важливу роль відіграє правопис і їх декодування.

РОЗДІЛ ІІІ

ВИРАЖЕННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ЕКСПРЕСІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ТВОРЧОСТІ Г. ГАУПТМАНА

3.1. Декскрептивні перифрази фразеологічних одиниць у драмі «Самотні» Г. Гауптмана

Вивчення дескриптивних перифраз у літературному контексті є динамічним. Адже дескриптивні перифрази є мало досліджуваним явищем. До складу дескриптивних перифраз входить функціонування й взаємодія традиційних і нетрадиційних, інноваційних складових.

Дескриптивні перифрази – поєднання звичайних перифраз, алюзій, розгорнутих метфор, для яких звичайний ступінь переформатування структури.

Ю. Стефанишин під алюзією (натяком) розуміють вказівку на відому носіям мови фразеологічних одиниць через використання в певному контексті лексичних засобів або синтаксичної схеми, які про неї нагадують. Це найбільш суперечливий тип перетворення фразеологічних одиниць, чіткі межі якого не встановлені [27, с. 90].

У лінгвістиці не використовують терміни «фразеологічний натяк» і «фразеологічна алюзія» оскільки вважається, що вони окреслюють радше наслідок застосування перетворювального механізму щодо фразеологічних одиниць, а не сам механізм.

Розгорнута метафора – це таке контекстне перетворення фразеологічних одиниць, при якому відбувається розбудова фразеологічного образу стійкого словосполучення шляхом уведення в максимальний контекст його окремих компонентів або тематично близьких слів у переносному, детермінованому семантикою фразеологічних одиниць, сенсі.

Перифразою називаємо таке перетворення фразеологічних одиниць, при якому її компоненти (у повному або частковому складі) чи семантично споріднені замітники введені в контекст специфічно: дистанційно,

перифразовано, описово без зміщення смислових акцентів (коли черговість та ієрархія елементів образної картини фразеологічних одиниць – традиційні) або зі зміщенням (коли логічний наголос переходить із однієї семи денотативного значення на іншу).

Одним із типів фразеологічних перифраз у німецькій прозі є прийом описування фразеологізму, коли синтаксична структура фразеологічних одиниць в тексті не збережена, компонентний склад представлений частково, елементи фразеологічного образу не названо, а описано.

Розглянемо застосування фразеологічних перифраз більш детально на прикладі твору «Самотні» Г. Гауптмана.

Г. Гауптман – німецький драматург. Основний стиль письменника складає драматургія.

Г. Гауптман створив трагедію нового часу, де особливо гостро відтворював катастрофічний настрій гендлярства, бездуховність на творчо обдоровану особистість, кому були близькі гуманістичні ідеали.

За допомогою зображувальних фразеологічних перифраз, митець описує лицемірство та святенництво: де б вони не ховались: під мундиром тупого вояки, під рясою священика чи за пишномовними тирадами інтелігента – оголювались у його драматургії, переповненій зіткненнями думок, суперечками супротивників, стражданнями бідняків чи надламаних шукачів істини і власної дороги в житті.

Загалом, драми Г. Гауптмана викликають гострі дискусії. Г. Гауптман увійшов у літературу наприкінці 80-х років, коли в Німеччині нове мистецтво розвивалось під знаком натуралізму: особлива увага приділялася зображенню життя простого народу. В зображенні людини домінувала увага до фізіології та спадковості, літератори намагалися відтворювати найдрібніші відтінки дійсності, а сам жанр драми означувався словом «das Stück», що означає у перекладі «шматок». Але не лише натуралізм і реалізм можна побачити у творах Г. Гауптмана – його драми початку 90-х років пов'язували значною мірою з неоромантизмом і символізмом [16, с. 357]. Його політичні симпатії досить часто

співпадали з ідеями соціал-демократів, проте він стояв осторонь від них, залишаючи за собою право міркувати про світ, не будучи пов'язаним з жодною партією. Ставлення Г. Гауптмана до сучасного суспільства та держави завжди було критичне.

Так, як стилістичне вираження фразеологічних одиниць починається з епіграфів, у драмі «Самотні» Г. Гауптмана також, твір починається з описового фразеологічного перифразу ще й з запозиченням із творчості Г. Гете. Наприклад: «Nur sämtliche Menschen machen die Menschheit», мається на увазі, що людський розум перемагає все.

Нормативну фразеологічних одиниць у тексті легко впізнати, її традиційне значення не зазнало змін, конотативні експресивні семи – посилюються, частково актуалізовано пряме значення словосполучення-прототипа.

Драма «Самотні» («Einsame Menschen», 1891) свідчила розвиток таланту Г. Гауптмана. Митець звернувся до нової теми – до духовного світу інтелігенції, по-новому – глибше і переконливіше – розробив складніші, ніж у перших драмах, характери. І водночас він продовжив досліджувати тему, яка його постійно хвилювала – тему самотності людини в сучасному світі. Наприклад: «Aus allen Wolken fallen» – «Впасти з небес на землю» або «Ich bin aus allen Wolken gefallen. Ich war sehr überrascht». – «Я впав з небес на землю / був до того здивований» [16, с. 358].

Структурна інверсія – ще один тип фразеологічної декрептивної перифрази, що полягає в довільній черговості введення компонентів (зазвичай усіх) фразеологічних одиниць в контекст при збереженні традиційної ієрархії смислових акцентів у семантичній структурі фразеологізму.

У драмі «Самотні» Г. Гауптмана немає «екзотики», з надлишком створюваної уявою алкоголіків, перед нами сім'я вченого Йоганнеса Фокерата – він сам, його дружина Кете, батьки Йоганнеса. Але вже з перших реплік відчувається трагізм. Кете говорить дуже нерпово (як свідчить ремарка автора – зауваження у дужках про обставини, при яких відбується дія), у присутності чоловіка не насмілюється висловити свої думки навіть про те, де слід накрити

стіл – у їдальні чи на веранді. Драма закінчується тим, що Анна все ж таки змушена покинути дім Фокератів. Йоганнес, не переживши її від'їзду, який ще більше посилив його самотність, вчинив самогубство. У кінці цієї драми, як і в кінці першої, – смерть. Обидві зображують світ, де все змішалось. У цій драмі самотніми виявляються старі Фокерати, оскільки їхні уявлення про сім'ю і сімейне щастя застаріли – вони не надаються до людей нового покоління. Самотня Кете, тому що її виховували як матір сім'ї, але нова епоха вимагає від неї, щоб вона стала однодумницею і товаришкою чоловіка, до чого вона не готова. Самотній Йоганнес, оскільки та буденність, породженням якої він є, не узгоджується з його науковими дослідженнями, а вийти на ширшу дорогу, до вчених, котрі близькі йому за поглядами, у нього не вистачає рішучості. Самотня й Анна, тому що в неї немає можливості жити на батьківщині, політичні події носять її по Європі, не даючи можливості знайти постійне пристановисько і матеріальну свободу. Самотність є наслідком того, що показує Г. Гауптман нові умови існування застали людей не готовими до нових умов життя, старе і нове світосприймання трагічно зіштовхнулися у нерозв'язному конфлікті [16, с. 358].

Якщо у фразеологічних декрептивних перифразах висунення на перший план одного з компонентів фразеологічних одиниць було лише формальним і семантична структура фразеологізму не зазнавала ніяких змін, то у випадку структурно-семантичної інверсії фразеологічних одиниць один із її компонентів виходить на перший план і формально, і семантично – їх денотативне значення у семантичній структурі фразеологізму виділяється логічним наголосом, в той час як цілісне значення фразеологічних одиниць відсувається на задній план. Наприклад: «Ein Dorn im Auge або Störend, ar gerlich» – «Як більмо на оці або дратувати кого-небудь». У цьому випадку фразеологічний декрептивний перифраз має не тільки формальну, а й смислову першість, бо «перетягує» увагу читача з цілісного значення фразеологізму на детерміноване ним, своє власне денотативне значення «труднощі, перешкоди, які неможливо подолати», доповнюючи його оказіональною семою. В основі континуації образної ситуації лежить оказіональне розширення меж образної основи фразеологізму через

додавання до традиційної ситуації-прототипа фразеологічні одиниці індивідуально-авторської версії її продовження, детермінованої змістом твору. Компоненти фразеологізму за його межами не повторюються. Наприклад, у драмі «Самотні» Г. Гауптман використовує два різних фразеологічних звороти, вони є відрізняються за написанням, але близькі за семантичним значенням як в німецькій мові, так і в українській мові: «Jetzt mache ich reinen Tisch! або Jetzt sage ich alles / die Wahrheit» – «Тепер я розставляю всі крапки над і. або Тепер я скажу все / всю правду».

Отже, перифразування стійких словосполучень і розгортання фразеологічних образів значення вихідних фразеологічних одиниць зазнають впливу різного ступеня. На прикладі драми «Самотні» Г. Гауптмана визначили, що найчастіше до перифразування та структури фразеологічних дескриптивних перифраз входять елементи інверсії, нормативний і описовий контекст, розгорнуті метафори.

3.2. Образна організація фразеологічних неологізмів у драмі-казці «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана

Різноманіття нових лексичних одиниць, їхня семантика, структура та особливості вживання у мовленні становить великий інтерес для науковців та визначає актуальність їхнього дослідження в сучасному мовознавстві.

Незважаючи на низку досліджень неологізмів у сучасній німецькій мові, новітні лексичні одиниці потребують особливої уваги, оскільки їх утворення, семантика та функціонування знаходиться під впливом стрімких безперервних змін у житті сучасної людини у глобалізованому буремному світі.

Сучасна німецька мова належить до мов, що постійно розширює свій словниковий склад шляхом появи нових лексичних та фразеологічних одиниць.

За словами Л. Ковбасюк: «Німецька мова поповнилася на 5 000 нових слів та виразів, а ґрунтовне дослідження неології німецької мови в Інституті

німецької мови в м. Мангайм свідчить про те, що на початок 2019 р. у німецькій мові існує 51 новоутворення» [10, с. 84].

Для визначення нових лексичних одиниць у сучасній лінгвістиці існує низка термінів, найвідомішими можна вважати такі терміни-синоніми як «новотвір», «новоутворення», «інновація» та класичний термін «неологізм». «Неологізм» є запозиченням-комполитом ([néos] «новий» та [logos] «слово») із французької мови, що стало використовуватися в германістиці з середини XVIII ст.

Термін «неологізм» досі немає єдиного універсального визначення серед сучасних дослідників. Деякі мовознавці трактують його як слова, значення або сполучення слів, що позначають нову реалію (предмет або поняття) та існують у мові недовгий час.

Х. Буссман вважає неологізмом новоутворений вислів (слово чи словосполучення), що сприймається як новий значною частиною мовців, і, що позначає нові явища та реалії у галузі техніки та промисловості, нові концепції у науці, політиці або культурі, тобто йдеться про лексичний знак, засвоєний у мовному середовищі та лексикографічно зареєстрований як неологізм. Згідно з цією дефініцією, у германістиці розрізняють такі види створення неологізмів: а) утворення нових висловів на основі вже наявних морфологічних засобів і конструктивних правил (Wortbildung); б) розширення значень (Bedeutungserweiterung); в) запозичення з інших мов (Entlehnung); г) композити з метафоричними складовими; д) утворення нових слів із наявних фонетичних засобів (Wortschöpfung, Kunstwortbildung).

В. Устінова відзначає, що поява нових слів у лексичному складі мови, поділяється на: 1) екстралінгвістичні (розвиток науки та техніки, інформатизація та комп'ютеризація суспільно-політичного життя, вплив шоу-бізнесу та реклами, міжнародний тероризм, екологічна політика, глобалізація, зростання темпів міжнародної співпраці та ін.); 2) лінгвістичні (вербалізація нових реалій та явищ позамовної дійсності, поліномінація, тенденція до мовної економії, прагнення до подолання мовного автоматизму, тенденція розвитку мови та, водночас,

тенденція до її збереження тощо).

У лінгвістиці також не існує єдиної позиції стосовно класифікації неологізмів. Найбільш відомою є класична класифікація, що виокремлює такі види неологізмів: 1) власне неологізми (Neuwort, Neulexem, Neubildung) – абсолютно нові слова, пов'язані з виникненням нових референтів (E-Learnig); 2) нові значення (Neubedeutung, Neusemem) – семантичні інновації при збереженні звучання та морфологічної структури слова (Maus (комп.)); 3) перейменування (Neubezeichnung, Neuformativ) – морфологічні інновації при збереженні змісту (Agrarwirt замість Bauer); 4) новоутворення (Neuprägung) – нові лексеми, які утворені за правилами словотворення певної мови від слів, що вже існують, і містять у собі нове значення (Multi замість Multimillionär).

Згідно з класичною класифікацією неологізмів, виокремлюємо серед проаналізованих такі одиниці: 1) власне неологізми(94%): Foodsaver – «person, die Lebensmittel dadurch vor dem Wegwerfen bewahrt, dass sie diese einsammelt und verteilt (людина, яка не викидає продукти, а збирає їх та розподіляє між нужденними)». Утворилась ця лексема у середині другого десятиліття XXI ст., уживаними прикладами слугують ein aktiver Foodsaver, sich als Foodsaver engagieren, anmelden; Меме – «Internetphänomen (дотепні картинки, відео або текст, що швидко копіюються та розповсюджуються у віртуальному просторі)». Лексема відома з середини другого десятиліття XXIст., яскравими прикладами використання якої є lustige Memes, zum Meme werden, als Meme bekannt werden, sich als Meme ausbreiten; 2) нові значення(6%): Chefmasche – «betrügerische Handlung, bei der sich jemand, meist ein mitglied einer organisierten bande, per Internet / Telefonie gegenüber mitarbeitern eines Unternehmens als leitender angestellter ausgibt, um finanzielle Transaktionen mit hohen Summen zu seinen Gunsten zu verfügen (протиправна дія шахрая, який, видаючи себе за шефа певної структури, використовує телефон або інтернет, щоб організувати фінансові транзакції на свою користь)». Нове значення одиниці відомо з липня 2016 р., а старе значення одиниці «einem Vorgesetzten zugeschriebenes typisches Verhalten (типова поведінка керівника)» поступово вийшло із використання.

найуживанішими є вирази *vor der Chefmasche warnen*, *Opfer der Chefmasche werden*; *Framing* – «*stark auswählende, in eine bestimmte Richtung deutende aufbereitung von Informationen mit dem Zweck der meinungsbeeinflussung (вибіркове розповсюдження інформації з метою впливу на думку адресата в певному напрямку)*». Це значення використовується з середини другого десятиліття XXI ст. паралельно зі старим значенням «*послугуватися фреймами під час програмування сайтів*» [33, с. 45].

З наведеної класифікації спостерігаємо, що новітні лексеми німецької мови можна поділити на наступні великі тематичні групи:

1. Людина. *Duckface* – «*besonders in sozialen Netzwerken auf Selfies verbreiteter Gesichtsausdruck mit stark geschürzten Lippen (вираз обличчя з губами «качечкою, бантиком», який властивий для селфі дівчат в інтернеті)*». Вживається мовцями з середини другого десятиліття XXI ст., типовими прикладами використання є *ein Duckface machen*, *aufsetzen*, *mit Duckface posen*; *Hater* – «*jemand, der unverhohlene ablehnung, beschimpfung, negative kritik meist in sozialen medien verbreitet (людина, яка відчуває ненависть / ворожість чи критично ставиться до чого-небудь / кого-небудь та розповсюджує це в соціальних мережах)*». Час виникнення цієї одиниці – середина другого десятиліття XXI ст., найчастішими одиницями у використанні є *(k)ein Hater sein*, *schlimme, rechte Hater*.

2. Житло людини. *Tiny House* – «*sehr kleines, auf das Wesentliche reduziertes, leicht gebautes und häufig transportables Haus (маленький будиночок з легких будматеріалів, який можна транспортувати)*». Перша поява лексеми датується 2011 р., а дефініція цього слова вперше використана у газеті *Trierischer Volksfreund* від 03 грудня 2015 р. вживається вона здебільшого у виразах *ein Tiny House mit allem Komfor*, *der Trend zum Tiny House*; *Walk-inDusche* – «*ebenerdige, somit barrierefrei zugängliche Duschkabine ohne becken und meist ohne Tür (низька душова «кабіна-куточок» без стін, перегородок тощо)*». *Walk-in-Dusche* відома мовцям з середини другого десятиліття XXI ст., вживається у висловах *großzügige Walk-in-Duschen*, *eine geräumige Walk-inDusche*, *eine praktische Walk-in-*

Dusche.

3. Соціальні медіа / Віртуальне життя: Clickbait(Click-Bait, Klickbait) – «werbender Webinhalt (реклама на сайті, що змушує користувача переходити на інші сайти для пошуку цікавої інформації або «гарячих» фактів)». Ця лексема вживається у мові з середини другого десятиліття XXI ст., найчастіше у словосполученні gegen Clickbait vorgehen; Cyber Monday – «bestimmter montag zu ende November / anfang Dezember, an dem Waren im onlinehandel mit besonderen Rabatten angeboten werden (певний понеділок у кінці листопада, на початку грудня, коли товари в інтернет-магазинах пропонуються з великими знижками)». лексема використовується носіями мови з середини другого десятиліття XXI ст.. до найуживаніших прикладів належать am Cyber Monday besondere Rabatte gewähren, der Cyber Monday sorgt für hohe Umsätze.

4. Суспільство: MeToo-Bewegung – «protestbewegung (рух протесту)». MeToo – хештег (meToo (я також)), що став відомий у віртуальному світі з середини жовтня 2017 р., завдяки якому жінки усього світу, що зазнали сексуального насилля, приєднувались до акції у Фейсбуці.

5. Їжа. Zoodles – «nudelförmig geschnittenes Gemüse (овочі, тонко нарізані у вигляді локшини)». Ця одиниця стала відома з середини другого десятиліття XXI ст., вживається здебільшого у виразах Zoodles essen, kochen, etw. zu Zoodles schneiden; Clean Eating – «als gesund geltende, weitgehend z.b. auf Zusatzstoffe bei Nahrungsmitteln oder verarbeitete Lebensmittel verzichtende ernährungsmethode (здоровий спосіб харчування, без використання додаткових смакових інгредієнтів та без теплової обробки продуктів)». Лексема відома з 2014 р., а її дефініцію вперше використано у газеті Tiroler Tageszeitung від 06 вересня 2016 р. наразі одиниця вживається у виразах der neueste Trend: das Clean Eating, den Prinzipien des Clean Eatings entsprechen.

6. Навколишнє середовище. Mikroplastik – «sehr kleine kunststoffteilchen (маленькі кусочки пластику)». Перше пояснення цієї лексеми зустрічається у 13 номері журналу Focus, що вийшов у світ 23 березня 2013 р. новітня лексема використовується у виразах Mikroplastik in Gewässern, Produkte ohne

Mikroplastik, Mikroplastik finden; Erdüberlastungstag – «Tag der ökologischen Überschuldung (день екологічної заборгованості, коли їжа, енергія та інше споживаються у кількості більшій, ніж виробляються)». Уперше це слово з'явилося на шпальтах газет у 2015 р., синонімами до нього є Earth-Overshoot-Day, Welterschöpfungstag.

7. Одяг. Destroyed Jeans – «Jeans im Used Look, die mit Löchern, Rissen und abgewetzten Stellen designt und hergestellt wird (джинси старого, зношеного вигляду, рвані, із дірками тощо)». Ця лексема стала відомою з середини другого десятиріччя XXI ст. та є складовою частиною словосполучень Destroyed Jeans tragen, modische Destroyed Jeans. До синонімічного ряду належить Boyfreindjeans [10, с. 85].

Г. Гауптман – митець, котрий вважає, що літературне мистецтво є найбільшою силою, коли має надзвичайно сильний вплив на людей. Одним із аспектів такого впливу є застосування функційно-стилістичного підходу до вивчення мовно-виражальних засобів. Визначення ролі й місця фразеологічних неологізмів як одного з важливих засобів експресивного віддзеркалення відбуваються і набувають популярності в усіх сферах суспільства.

Твір «Затоплений дзвін», («Die versunkene Glocke», 1896), драма-казка, стало таким дослідженням сутності творчої натури, самого процесу творчості, місця художника в суспільстві і його відповідальності за свою працю перед суспільством і самим собою.

У творі «Затоплений дзвін» як і в «Ганнеле», також два світи – долина, де мешкають обивателі разом з пастором, котрий скеровує їхні душі; глухим до справжньої духовності вчителем, котрий завжди пам'ятає, що двічі по два – чотири; цирульником, котрий голить бороди парафіянам: усім вони забезпечені в долині, душі та тіла їхні більше нічого не прагнуть. їм протистоїть світ природи, світ гір. Там живуть феї та ельфи, і там живе чарівниця Віттіха, хитруватий і цинічний лісовик, а також старий, з жаб'ячим черевом, водяник-філософ, котрий розпочинає усі свої розумування з традиційного «брекекекекс». Але найвродливіша з усіх юна Раутенделайн – про себе вона сама не може сказати,

хто вона лісова пташка чи фея, звідки прийшла, де виросла; вона сама наче квітка, яка розливає аромат по лісі [16, с. 359].

Авторські новоутворення, як і всі неологізми, з'являються в мові шляхом словоскладання (словотвірної деривації), тобто аналіз компонентів, що входять до складу авторського неологізму, дає перекладачеві можливість, знаючи лексичне їх значення та враховуючи контекст, з'ясувати значення всього комплексу.

У німецькій мові та літературі складні слова є досить поширеним явищем, способом перекладу таких слів є використання словосполучень. Наприклад, Г. Гауптман зображає щастя головної героїні через фразеологічний неологізм, «бути на сьомому небі від щастя» – «im siebenten Himmel sein» або «бути ошарашеним / впасти з небес на землю» – «aus allen Wolken fallen».

У цей світ потрапляє майстер з виливання дзвонів Генріх: вилитий ним для церкви в горах дзвін втопив в озері лісовик, оскільки церква ворожа природі. Майстер приголомшений загибеллю своєї праці, але «одночас він розуміє, що те, що всі вважають його найкращим витвором, не було витвором високого мистецтва; він говорить про дзвін: «в долині він лунав – між гір – не може». У цих словах воскресає романтичний поділ світу на сферу гір, природи, де живе духовність, і сферу долини, де існують люди зі звичайною свідомістю.

У даному випадку Г. Гауптман застосовує семантичний дериват, тобто розвиток у вже існуючому слові нового, вторинного значення на основі схожості явища, що знову позначається з явищем уже відомим. Семантичний засіб номінації належить до тих явищ у мові, які не піддаються однозначному тлумаченню. Наприклад: «дати маху, зробити помилку» – «einen Bock Schiessen»; «ти повинен тепер взятися за цю важку справу» – «jetzt musst du in den Sauren Apfel» [16, с. 359].

А майстер Генріх намагається відлити, а його словами, «мелодію дзвонів», яка змусить усіх людей згадати, що вони – діти сонця; розбуджені подзвоном, вони забудуть усе погане, у їхніх серцях розтане лід, і радісні, у сльозах, шільнені силою сонця, вони побачать свого і воскреслого Спасителя вічно юним,

і він зійде по них в сяйві весни. Але Майстер Генріх, подавшись у гори, кинув напризволяще своїх дітей і дружину, поєднавши своє життя з Раутенделайн, вирішивши, наслідуючи вчення Ніцше, що для художника немає понять добра і зла, не зміг втілити в життя мрію: запротестували сили природи, казкові мешканці гір. Не вміють переступити через сльози своїх мертвих дітей і дружини, не зміг він розв'язати сунсречності між прагненням до творчості, подихом чистого духу та духовністю як людяністю. Він зайшов у безвихідь, тому що хотів створити дзвони, здатні розбудити людські душі, але цим розбив щастя найближчих йому людей. Ця суперечність занапастила врешті-решт і його самого, і фею Раутенделайн, котра покохала його. Проте тема творчості для людей, для відродження духовності людства, тема людей як дітей сонця і гуманістичної основи творчості як основи творення стала головною в драмі-казці «Затонулий дзвін» – одному з найкращих творів світової літератури. Водночас це один із найскладніших творів, який пов'язаний із символізмом. Успіх драми-казки був дивовижним: у 1896-1897 рр. вийшло 28 її видань, на всіх костюмованих балах у ці роки обов'язково були дівчата, вдягнуті як Раутенделайн, вуличні хлопчики повторювали примовляння водяника «брекекекекс». Г. Гауптман зажив світової слави [16, с. 360].

Таким чином, Г. Гауптман у драмі «Затоплений дзвін» наділяє героїв індивідуально-авторськими фразеологічними неологізмами з сильним емоційним забарвленням, підбираючи лексеми, котрі змогли передати всі настрої персонажів.

ВИСНОВКИ

Отже, диференціальні ознаки фразеологічних одиниць необхідно розглядати в зіставленні, порівнянні з іншими одиницями мови: словом, словосполученням, відмічаючи спільні та відмінні риси.

Структурно-семантичний зміст фразеологічних одиниць є більш складним утворенням, ніж слово. Так, слово і фразеологічний зворот належать до різних мовних рівнів: лексичного та фразеологічного. Слово є одиницею цілісного оформлення, фразеологізм нарізного. Основна функція слова номінативна тоді як у фразеологізмі – експресивно-оцінна. Для того, щоб досліджувати та аналізувати їх як один компонент, потрібно застосовувати лексико-фразеологічний підхід. До структури лексико-фразеологічного підходу входять: семантична відтворюваність, граматичні категорії, експресивність стилістичних засобів.

Прямі значення слів навіть з найпоширенішим діапазоном лексико-граматичних зв'язків виявляються лексично зв'язаними. Дослідження показало, що абсолютно вільних словосполучень немає. Утворення словосполучень із предметними значеннями залежать як від граматичної природи сполучуваних слів, так і від залежності їх до різних сфер вживання.

Складова фразеологічних одиниць є відкритою системою, що постійно поповнюється в плані змісту та вираженні. Зміни в структурному оформленні фразеологічних одиниць пов'язані з паралельними видозмінами такими як: структурно-семантичні трансформації, субституція, перерозподіл, звуження, розширення компонентів, фразеологічна контамінація.

Роль стилістичного прийому субституції фразеологічних одиниць у художніх текстах полягає перш за все в тому, щоб посилювати образно-естетичний зміст тексту і тим самим вплинути на читача. Так, у текстах художньої літератури завдяки синтаксичному розширенню створюється яскравий естетичний ефект. Якщо основними функціями фразеологічних одиниць при синтаксичному розширенні є наочно-образна, конкретизуюча,

інформативно-експресивна, то при редуції, скороченні, певного компонента фразеологічних одиниць на провідну роль претендує експресивно-лаконізуюча функція. Особливо чітко ця функція проявляється на син семантичному та автосемантичному типах заголовка.

Лексико-фразеологічний підхід до дослідження фразеологізмів сучасної німецької мови дозволяє глибше проникнути в їх функціональну природу і тим самим розкрити широкі поліфункціональні можливості даних елементів мови.

Фразеологічна образність є особливою мовною категорією, яка визначається діалектикою реальної дійсності і динамічним характером мови, пізнання, мислення. Підбір образних засобів у фразеологічній номінації дає можливість відображати загальномовні тенденції до інтерпретації літературної мови.

На сучасному етапі розвитку мови, переважає «неологічний бум». Здавалося б, що у художній літературі не може бути багато нових і фразеологічних слів, які позначають нові явища та поняття. Проте драми «Самотні», «Затоплений дзвін» Г. Гауптмана сповнені лігвостилістичними засобами, що неймовірно збагачують мову автора й визначають його особливий стиль.

У дослідженні теми даної магістерської роботи бачимо, що словниковий склад фразеологічних одиниць у німецькій мові поповнюється. Новітні фразеологічні одиниці позначають реалії, події, явища в різних галузях життя людини (житло, соціальні медіа, їжа, навколишнє середовище та ін.). Фразеологічні одиниці широко вживаються мовцями, виконуючи номінативні, синтаксичні, прагматичні функції в художньому літературному дискурсі.